

Vilim Ribić

**Demokratski sindikalizam
u raljama hrvatskog
društva**

Između prava i moći

Vilim Ribić:

**Demokratski sindikalizam u raljama hrvatskog društva
Između prava i moći**

Dizajn: Ivan Križan

Priprema teksta: Davor Kraljić

Lektorirala: dr. Ivana Bašić

Tisak: Sveučilišna tiskara

Izdavač: Rosip d.o.o.
Lipanj 2026. godine

ISBN 978-953-7733-28-5

SADRŽAJ

Umjesto predgovora	5
Abstract	7
Sažetak	9
1. Uvod	12
1.1. Društveno-povijesni okvir za sindikalno organiziranje	12
1.2. Civilizacijski smisao i demokratska utemeljenost	13
1.3. Kratki prikaz okvira za rad sindikata u prošlosti	14
1.4. Uspostava neovisnih sindikata u vrijeme demokracije	16
2. Aktualni položaj sindikata u pravnom poretku	20
2.1. Prisutnost u pravnom poretku Republike Hrvatske ..	20
2.2. Što nedostaje u legislativi i zašto	21
3. Socijalni dijalog i tripartizam	25
4. Slab rad institucija zaštite prava	30
4.1. Pravosuđe	30
4.2. Inspekcija rada	31
4.3. Posljedice po položaj sindikata	33
5. Pad podrške sindikatima i pad broja sindikalno organiziranih radnika	35
5.1. Društveni ambijent	36
5.2. Neposredne okolnosti iz društveno-ekonomske prakse	39
5.3. Ključni razlog opadanja broja članova sindikata	42
6. Kolektivno pregovaranje	47
7. Makroekonomska pitanja sindikata i minimalna plaća	52

8. Politika i sindikati	59
9. Sindikati i hrvatsko društvo	66
10. Zaključno	71
Metodološke napomene	75
O autoru	76
Literatura	77
 Studija slučaja 1:	
Pad članstva i pozicija sindikata.....	79
Inozemna iskustva i sindikati u tragediji zajedničkog dobra	81
Neuspjeli pokušaji izravnjanja pogodnosti i odgovornosti	82
Kada ništa ne košta sve može biti razlog	85
 Studija slučaja 2:	
Antologijska prevara – ishod Sporazuma o osnovici	89
Okolnosti	89
Nemjerljiva važnost postignutog Sporazuma	94
Vlada izigrala svoje građane	96

UMJESTO PREDGOVORA

Ovaj je tekst izvorno bio namijenjen za Konferenciju o radnim pravima na sveučilištu u Kyotu, Japan, u veljači 2026. godine. Međutim, iz njega je vidljivo kako je autor pisao tekst tako da bude koristan i u Hrvatskoj, posebice za sve one koji bi se možda željeli upoznati, ne samo s idejom već i s teškoćama sindikalnog organiziranja, a nisu to mogli saznati na ovako pristupačan način.

Autor je stoga možda i nesvjesno gotovo zaokružio problematiku s kojom se susreće hrvatski sindikalizam u zadnja četiri desetljeća, stavljajući naglasak na trajne i sada već endemske probleme, koji sindikate prate kroz ovo razdoblje.

Pročitavši ovaj važan tekst za sve nas u sindikatima, ali i za sve dobronamjerne, koji više intuitivno razumiju i naslućuju neraskidivost veza između temeljnih građanskih sloboda, sindikalnog organiziranja, socijalne pravde i same demokracije, izašao sam iz teksta s pomiješanim osjećajima. S jedne strane istinsko zadovoljstvo pa gotovo i katarza. Bio sam veoma zadovoljan kako je ovom složenom pitanju kolega Ribić pristupio, ali još i više kako ga je uobličio. Vrlo jasne i odmjerenе analize smjenjuju se sa kratkim i sažetim opservacijama društveno-političkih prilika, ključnim epizodama i glavnim akterima koje su sindikalni pokret doveli do pozicije u kojoj se danas nalazi. Stoga to nije samo anamneza trenutnog stanja sindikalnog organiziranja već i njegova vrlo jasna dijagnoza. Ukratko Vilim Ribić je napravio tekst koji poput svjetionika osvjetljava položaj sindikalnih organizacija u hrvatskom društvu. Istovremeno osjetio sam i malu nelagodu, jer sam shvatio koliko bitnih uvida o sindikalizmu kao takvom nisam imao, unatoč činjenici što sam kao čelnik sindikata, po prirodi stvari, nešto bolje od ostalih upućen u problematiku. Stoga sam sugerirao da se tekst koristi dvojako. On bi trebao biti

analitički prilog raspravi o tome kamo sindikati i socijalna pravda kroče, za sve one u zemlji koji se tim pitanjima bave i koje to zanima. Istovremeno sam predložio da tekst postane poticajna literatura za sindikalne aktiviste, na seminarima i drugdje. Zapravo, tekst je koristan za sve građane ove zemlje kojima je istinski stalo da kroz oči jednog od protagonista zbivanja shvate kako su se sindikati u neovisnoj Hrvatskoj sve do današnjih dana stvarali i rastvarali, uspijevali i posrtali; kako su bili podržavani i potkopavani, hvaljeni i prezirani.

Sindikalni posao nije trivijalan, veoma je složen i zahtjevan jer nosi sa sobom jednu širu stručnu pa i ekspertnu dimenziju te kao takav ponekad zna biti nerazumljiv manje upućenima. On je operativno intenzivan, emotivno buran i ne ostavlja vremena njegovim akterima za spisateljski angažman koji je očito prijeko potreban. Stoga je svaki ovakav rad, koji dolazi iz dubine sindikalnog iskustva, ali i dubine sindikalnog srca, dragocjeno štivo, kakvih bi svakako trebalo biti puno više ako želimo izgraditi Hrvatsku kao pravednu državu koja jamči dostojanstveni život svojim građanima. Vjerujem da će mnogi nakon čitanja ovog teksta shvatiti zašto bez sindikata to nije moguće.

U Zagrebu, 29. svibnja 2026. godine

prof. dr. sc **Predrag Marković**,
predsjednik Velikog vijeća Sindikata znanosti

Vilim Ribić

CROATIAN TRADE UNIONS BETWEEN LEGISLATION AND PRACTICE

Abstract

The purpose of this paper is to situate the civilisational significance of trade unions within a comparative framework between the legal sphere and social reality in the Republic of Croatia. The paper seeks to answer the question of whether Croatian trade unions are able to exercise and enjoy their rights protected by international standards, and whether there are legal, political, historical or other factors that hinder the realisation of those rights.

This text is essentially an essay on the functioning of Croatian trade unions, based on the experiences, reflections and analytical insights accumulated over thirty-five years of work and life within the trade union movement by one of the prominent trade union leaders.

Despite occasional impressive achievements and many failures, the value-based position of trade unions today is not fundamentally questioned. This is due to their intense activity, numerous demonstrations, strikes, collective bargaining processes and concern for the workers. Although trade unions have reaffirmed democratic trade unionism, after the transition from the socialist system, a noticeable gap remains between the legal status of trade unions and their actual capacity to influence both the position of labour and the development of Croatian society.

Of particular concern is the long-term and continuous trend of declining trade union power, as unions are confronted with an adverse - and in some cases hostile - institutional, political, and media environment. The decline has been accelerated by

the technological revolution, as well as by weaknesses within the trade unions themselves, which stem from the subordination of social issues to national ones and from the absence of a tradition of workers' own struggle for their social rights.

Key words: *trade unions, legal framework, union power, rights-protection institutions, politics*

HRVATSKI SINDIKATI IZMEĐU LEGISLATIVE I PRAKSE

Sažetak

Svrha je ovog rada staviti civilizacijski smisao sindikalnog organiziranja u kontekst usporedbe pravne sfere i realiteta u Republici Hrvatskoj. Rad pokušava odgovoriti na pitanje mogu li hrvatski sindikati i radnici primjenjivati i uživati svoja međunarodnim standardima zaštićena prava te postoje li pravni, politički, historijski, mentalitetni, kulturni, društveni ili ekonomski razlozi koji realizaciju tih prava otežavaju.

Ovaj tekst je zapravo esej o funkcioniranju hrvatskih sindikata na temelju iskustava, dojmova i analitičkih uvida tijekom trideset i pet godina rada i života u sindikatu jednog od istaknutih hrvatskih sindikalnih čelnika u tom razdoblju.¹

Uz povremene impresivne rezultate, ne često i ne svagdje, osobito ne u privatnom sektoru, unatoč i mnogim neuspjesima, ipak, sistemski i vrijednosno položaj sindikata u hrvatskom društvu danas nije upitan i propitivan, zahvaljujući njihovoj agilnosti i aktivnosti, mnogobrojnim prosvjedima, štrajkovima, kolektivnim pregovorima i kontinuiranoj brizi o pravima pojedinačnih radnika. Iako su sindikati reafirmirali demokratski sindikalizam, naspram pseudo-sindikalizma u socijalizmu, ipak postoji zamjetan jaz između pravnog položaja sindikata i mogućnosti njihovog stvarnog utjecaja, kako na položaj rada tako i na razvitak hrvatskog društva.

Osobito zabrinjava dugoročni i kontinuirani trend pada članstva sindikalnih organizacija, suočenih s nepovoljnim,

¹ Raspoloživa literatura u zemlji i inozemstvu, kao ni statistika u Hrvatskoj, ne pokriva sve aspekte ove teme. Međutim, njima zahvaljujemo za neke podatke i tvrdnje, koje se poklapaju s našim analitičkim uvidima i neposrednim iskustvima. Više o metodološkim pitanjima na kraju teksta.

a ponegdje i neprijateljskim, institucionalnim, političkim i medijskim okruženjem. Atrofija je akcelerirana tehnološkom revolucijom, ali i slabostima samih sindikata, koje potječu, među ostalim, iz podređenosti socijalnih naspram nacionalnih pitanja i izostanka tradicije borbe samih radnika za svoja socijalna prava.

Ključne riječi: sindikati, pravni sustav, snaga sindikata, institucije zaštite prava, politika

Sami počeci slobodnog sindikalnog rada na sastanku sa Savezom sindikata Hrvatske.

Performans s metlama. S obzirom da su obrazovni radnici plaćeni kao čistačice, došli su s metlama počistiti u i oko parlamenta.

1. Uvod

1.1. Društveno-povijesni okvir za sindikalno organiziranje

Nezavisnost Republike Hrvatske, kao posljedica i uzrok rata od 1991.-1995. godine, međunarodno priznanje države 1992. godine te članstvo u Europskoj uniji 2013. godine tri su relevantne činjenice koje daju historijski, socijalno-ekonomski i kulturni okvir za postojanje i djelovanje sindikata u Republici Hrvatskoj.

Izlazak iz nefunkcionalne višenacionalne države bio je istovremeno i izlazak iz socijalističkog društvenog uređenja i jednopartijske diktature. Velika većina građana Republike Hrvatske opredijelila se za uspostavu demokratskog sustava po uzoru na zemlje Zapadne Europe, što je značilo slobodu mišljenja i govora, okupljanja i organiziranja, uključujući i slobodno sindikalno organiziranje.

Izlaskom iz jednopartijskog etatizma, koji je sebe nazivao socijalizmom, dotadašnji režimski sindikati dobili su priliku odvojiti se od komunističke partije, a novi sindikati mogli su se slobodno osnivati. Ustavom² RH osigurano je pravo na slobodno učlanjivanje u sindikate i djelovanje³ i pravo na štrajk te je definiran temelj za kolektivno pregovaranje⁴. Hrvatski parlament ratificirao je čak 61 konvenciju Međunarodne organizacije rada, a unutar šest konvencija iz domene temeljnih ljudskih prava dvije najvažnije koje se tiču sindikalnog rada⁵.

² Ustav RH, članak 43. govori o pravu na slobodno udruživanje, a članak 59. o pravu na sindikalno organiziranje, Narodne novine br. 56/1990, 135/1997, 113/2000, 28/2001, 76/2010, 5/2014.

³ Ustav RH, članak 43 i 59.

⁴ Ustav RH, članak 60 i 56.

⁵ ILO Konvencije 87 i 98, NN 2-9/94.

Zakonom o radu⁶ razina sindikalnog organiziranja dograđena je i razrađena.

Socijalni model Europske unije izuzetno je povoljan okvir u kojem niz direktiva Europske unije snaži položaj rada, sindikata i kolektivnog pregovaranja.

1.2. Civilizacijski smisao i demokratska utemeljenost

Višestruka je povijesna svrha i društvena opravdanost prava na sindikalno djelovanje. U jezgri toga prava leži sloboda ljudi na dobrovoljno povezivanje u funkciji zaštite i unaprjeđenja individualnih i kolektivnih interesa i prava. Teorijska relevantnost prava na udruživanje proizlazi iz političke misli prosvjetiteljske filozofije, a historijsku hipostazu takve misli omogućila je francuska revolucija.

Za radnike to pravo znači slobodu akcijskog i institucionalnog organiziranja. Akcijsko se odnosi na pravo na štrajk, okupljanje i kolektivno pregovaranje, a institucionalno na organizaciju sindikata kao pravnog entiteta, koji time može sudjelovati u pravnim interakcijama u korist svojih članova.

Demokratski smisao postojanja sindikata leži u mogućnosti da radnici putem svojih sindikata mogu utjecati na uvjete svoga rada i života te time rad dobiva subjektivitet u društvenoj zbilji. Na taj način društvo podiže razinu svoje humanosti jer tako radnik izlazi iz režima najamnog rada i prestaje biti objekt na tržištu radne snage, odnosno, riječima najvažnijih

⁶ Zakon o radu, Narodne novine 93/14, 127/17, 98/19, 151/22, 64/24.

međunarodnih dokumenata „rad nije roba“⁷, čiju bi cijenu u suprotnom određivale nevidljive ruke ponude i potražnje.

Imanentnost društvenog konflikta u procesu proizvodnje ne može se izbjeći. Zahvaljujući postojanju sindikata kao predstavnika rada, konflikti se razrješuju reguliranim procedurama u traganju za kompromisom, čime sindikati doprinose većoj društvenoj stabilnosti za neko vrijeme, sve do nove napetosti u odnosu rada i kapitala, kada poremećeni odnos traži traganje za novim kompromisom i novom ravnotežom.

U socijalnom i ekonomskom smislu, sindikalno djelovanje doprinosi kompresiji dohodaka, što smanjuje nejednakosti u društvu i povećava socijalnu koheziju, a kolektivno pregovaranje omogućuje stabilnost cijene rada i predvidivost za neko vrijeme, što je važno za poslovanje i investicije. Sindikati su čimbenik socijalnog dijaloga u tripartitnim konzultacijama putem Gospodarsko-socijalnog vijeća i time bi mogli utjecati na javne politike.

1.3. Kratki prikaz okvira za rad sindikata u prošlosti

Prvi sindikati u Hrvatskoj osnovani su u drugoj polovici 19. stoljeća, u vrijeme kada je Hrvatska bila dio Austro-Ugarske carevine. Rast i razvoj socijalnih ideja i pokreta diljem Zapadne Europe kao posljedica industrijalizacije prelio se vrlo brzo preko austrijskih i bečkih radničkih pokreta do Hrvatske, a posebno je to bilo izraženo u dva industrijski razvijena hrvatska grada, u Zagrebu i Osijeku. Osobito su sindikati bili aktivni i organizirani u grafičkoj djelatnosti.

⁷ Esencijalno načelo radnih odnosa i smisao postojanja Međunarodne organizacije rada, sadržano u Filadelfijskoj deklaraciji iz 1944. godine. ILO – Declaration of Philadelphia: *Declaration concerning the aims and purposes of the International Labour Organisation*.

Između dva svjetska rata stvorena je Jugoslavija kao zajednička država južnoslavenskih naroda na ruševinama Austro-Ugarske. Sindikalno organiziranje podijelilo se na sindikate pod komunističkim utjecajem i na one druge, socijaldemokratske provenijencije. Budući da je komunistička partija bila zabranjena, bilo je dopušteno djelovanje socijaldemokratski orijentiranih sindikata.

U razdoblju fašističkog režima 1941.-1945. sindikati su bili zabranjeni.

U režimu „diktature proletarijata“ (1945.-1990.) postojali su pseudo-sindikati, koji su djelovali kao depandansa komunističke partije. Oni su se bavili brigom o društvenom standardu radnika (primjerice: ljetovanja ili povoljnije nabavke robe široke potrošnje), ali nisu mogli organizirati štrajkove niti se baviti temeljnom svrhom sindikata, a to je pritisak na cijenu rada. O tome je brinula komunistička partija u okviru brige o „historijskim interesima radničke klase na putu u besklasno društvo“. Sukladno društvenom uređenju, pluralizam nije bio poželjan niti u sindikatima. Članstvo radnika u tim državno-partijskim sindikatima bilo je obavezno.

Iako je Jugoslavija ratificirala konvencije Međunarodne organizacije rada o pravu na štrajk i kolektivno pregovaranje, u praksi bi se organizacija štrajka tretirala kao protudržavna aktivnost, a njegovi organizatori snosili bi političke ili kaznene posljedice. Režim je bio posebno rigidan prvih dvadeset godina od svoje uspostave. Međutim, s vremenom je postajao sve liberalniji. Štrajkovi su se u tom razdoblju događali povremeno, spontano i uvijek mimo sindikata. To je bio velik politički problem jer su oni otkrivali esencijalnu proturječnost režima. Naime, kako je moguće da u radničkoj državi radnici štrajkaju? I protiv koga? Ne usudivši se zahvatiti problem u svome korijenu, u istini o etatističkom sistemu, Komunistička

partija optuživala je ili štrajkaše za kontrarevolucionarnu djelatnost ili direktore poduzeća za nesposobnost i zastranjenje u vođenju tvrtke. Uvijek je uzrok bio neki specifični čimbenik, ali ne i konzekvenca samoga sistema. U radničkoj državi nije smjelo biti štrajka, pa se on u službenom prostoru nazivao obustavom rada.

1.4. Uspostava neovisnih sindikata u vrijeme demokracije

U proljeće 1990. godine, tada Socijalistička Republika Hrvatska uvodi višestranački sustav i provodi prve demokratske izbore. 1989. i početkom 1990. godine osnivaju se prva dva samonikla sindikata, još uvijek u pravnom sustavu starog totalitarnog režima. Nešto kasnije, bivši režimski sindikati također zauzimaju pozicije neovisnih i demokratski ustrojenih organizacija.

Proturječne silnice pratile su rast i razvoj autentičnog sindikalnog organiziranja. Na samom početku procesa nepovoljne silnice bile su: vrlo niska razina demokratske kulture građana, kompromitacija samog pojma sindikata u prošlom režimu, zaboravljena tradicija sindikalnog aktivizma i duh vremena obilježen ofanzivom neoliberalnog svjetonazora.

Povoljne su okolnosti bile: stvoren novi zakonodavni okvir, kao posljedica opredjeljenja vrha politike, utjecaj socijalnog nauka Katoličke crkve te privlačnost novih demokratskih inicijativa kod politički pismenijeg dijela građanstva.

Većina građana nije razumjela demokratske institucije i procese jer toga nije bilo u komunizmu. Mnogi, a osobito oni koji su imali teška iskustva s bivšim režimom, smatrali su da su sindikati komunističke institucije. Trebalo je puno napora da većina ljudi shvati da u socijalizmu nije bilo sindikata per se,

a da samo i jedino u demokraciji sindikati mogu biti istinski zaštitnici radnika.

Neoliberalizam je smatrao sindikate nepotrebnim i ekonomski kontraproduktivnim. Osobito je takvo poimanje bilo prisutno u svijesti ekonomski upućenijih ljudi, jer su tada u modi bile neoliberalne doktrine. Njih su propagirale međunarodne financijske institucije, koje su u Hrvatskoj krojile makroekonomske politike, pa i više od toga. Izostanak socijalne i demokratske kulture svojstven je bio i novostvorenoj poslovnoj zajednici, od kojih su mnogi bili partijski funkcionari u prethodnom režimu.

Preko 80% građana Republike Hrvatske izjašnjavaju se kao katolici. Nova vladajuća partija prikazivala se građanima kao demokršćanski orijentirana stranka, iako je njezin predsjednik dr. Franjo Tuđman u drugom svjetskom ratu bio komunist, a poslije rata jugoslavenski general, a kasnije disident. Stranka je, uz njegovu podršku, prihvatila Socijalni nauk katoličke crkve i odlučila izgrađivati demokratski sustav po uzoru na zapadno-europske demokracije, u kojima su slobodni sindikati nezaobilazan faktor. U svome socijalnom nauku Katolička crkva koristi termine klasne borbe i nedvosmisleno ističe sindikate kao oruđe u toj borbi, a posebno se u tom smislu ističu enciklike Ivana Pavla II., koji je uživao silnu popularnost kod većine Hrvata, čak i onih koji nisu vjernici.

Sindikati su stoga uživali neku vrstu institucionalne potpore u sistemu, također i djelomične potpore među radnicima, ali su se suočavali i sa skepsom kod dijela populacije te otvorenim neprijateljstvom iz određenih institucionalnih središta. Dinamizam sindikata u devedesetima, nakon rata i u prva dva desetljeća ovog stoljeća može se tumačiti snažnim entuzijazmom sindikalnih čelnštva u volji da afirmiraju samu ideju sindikalizma u novom demokratskom okruženju.

Osim toga, u zemlji u kojoj je korupcija jedan od većih problema, u kojoj se svako malo zatvaraju i osuđuju ministri i poduzetnici, sindikati su se pokazali kao jedan od čestitijih dijelova hrvatskog društva. U njima nema kriminalnih ekscesa i problema sa zakonom.

Međutim, unatoč svemu tomu, otvaraju se mnoga pitanja o položaju radnika i sindikata i mogućnostima njihovog stvarnog utjecaja na razvoj hrvatskog društva.

*Dva akademika, Ivo Šlaus i Ivan Supek u podršci prosvjedu
prosvjetara.*

2. Aktualni položaj sindikata u pravnom poretku

2.1. Prisutnost u pravnom poretku Republike Hrvatske

Osnovni suvremeni ciljevi sindikalnog djelovanja u pravnom poretku Republike Hrvatske omogućeni su i osigurani radnicima na prihvatljivoj razini u usporedi s drugim zemljama Europske unije. Ovo su odredbe relevantne za poziciju sindikata u RH:

- sindikati imaju monopol na organiziranje štrajka i sklapanje kolektivnih ugovora, to znači da nitko drugi ne može organizirati štrajk i zastupati radnike u pregovorima;
- mogu zastupati svoje članove na sudu;
- mogu djelovati slobodno u poduzeću ili ustanovi u radno vrijeme, pod uvjetom da ne opstruiraju proces rada;
- povjerenici sindikata zaštićeni su od otkaza, ako je razlog otkaza sindikalno djelovanje, a kada se radi o otkazu zbog drugih razloga, otkaz je moguć uz suglasnost sindikata;
- povjerenici sindikata imaju pravo na plaćenih 6 sati rada tjedno za sindikalne poslove u radno vrijeme;
- sindikalno organiziranje, kao i pravo na štrajk, dopušteno je u svim javnim i gotovo svim državnim službama (policija, administracija,...);
- sindikati, štrajk i kolektivno pregovaranje ustavne su kategorije;
- poslodavci su obavezni sindikalnu članarinu dostavljati sindikatu prilikom obračuna plaće;
- sprječavanje organiziranja sindikata može se kazniti zatvorom.

2.2. Što nedostaje u legislativi i zašto

Sindikati smatraju problemom:

- sužavanje prava na štrajk u okviru pravnog sustava;
- nedovoljno poticajne mjere za kolektivno pregovaranje;
- nepošten odnos između članova sindikata i nečlanova sindikata;
- neshvatljiv sustav reprezentiranja sindikata u državnim službama;
- nepostojanje kaznenog djela za destrukciju postojećih sindikalnih organizacija u ustanovi ili poduzeću;
- izostanak poticanja centraliziranog kolektivnog pregovaranja;
- izostanak sankcioniranja manipulacije poslodavaca pri izboru radničkih vijeća i
- nepostojanje odredbe o produženoj primjeni kolektivnog ugovora;
- izostanak reforme sustava tripartitnih konzultacija.

Sužavanje prava na štrajk. U Hrvatskoj nije moguće organizirati generalni štrajk, niti je moguće štrajkati protiv ekonomske politike Vlade, a nije moguće štrajkati niti primjerice u zaštiti akademskih prava i sloboda. Nedovoljno preciznu odredbu Zakona o radu, koji kaže da se smije štrajkati zbog socijalnih i gospodarskih interesa, sudovi tumače kao pravo na štrajk koje se veže samo uz kolektivno pregovaranje i uz štrajk solidarnosti.

Poticanje kolektivnog pregovaranja. Sindikati u Hrvatskoj očekuju da se donese propis koji bi poticao kolektivno pregovaranje, sukladno preporukama Europske direktive o mini-

malnoj plaći. Sindikati su prigrlili ideju koja se spominje unutar EU, a koja predlaže da u javnoj nabavi ne mogu sudjelovati ona poduzeća koja ne poštuju minimalne radne standarde, ne potiču kolektivno pregovaranje i priječe rad sindikata⁸. Ideja nije realizirana.

Privilegiranje pojedinih sindikata. Zbog velikog broja sindikata⁹ u pojedinim djelatnostima, u Hrvatskoj postoji zakonska regulacija o potrebnom broju članova koje sindikat mora imati da bi bio ovlašten za pregovaranje i sklapanje kolektivnih ugovora¹⁰.

U državnim službama za državne službenike ne pregovara sindikat državnih službenika već, paradoksalno, sindikat policije zbog neprimjerenih rješenja u Zakonu o reprezentativnosti. Unatoč stručnim upozorenjima i zahtjevima sindikalnih konfederacija, Vlada ne želi mijenjati Zakon, jer joj odgovara stanje u kojemu Vladi poželjan sindikat zastupa cjelokupni državni sektor i sklapa takva rješenja u kolektivnom ugovoru s Državom kojima eliminira ostale sindikate ne samo iz procesa pregovaranja već i iz elementarnog funkcioniranja unutar državnih institucija.

Sloboda sindikalnog djelovanja i kazneni zakon. Iako kazneni zakon predviđa godinu dana zatvora za sprječavanje sindikalnog organiziranja, i iako je sindikalna gustoća radne snage u mnogim radnim sredinama, pogotovo u privatnom

⁸ Slično zagovara dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju Joseph E. Stiglitz. Prednost pri dobivanju ugovora s Državom trebali bi imati oni koji poštuju kriterije najviših razina radnih standarda. Vidi: Stiglitz Joseph: *Rewriting the Rules of the European Economy*, W.W. Norton & Company, str. 271.

⁹ Prema podacima Državnog ureda za udruge pri Ministarstvu rada i mirovinskog sustava, u Hrvatskoj je registrirano 311 sindikata i 22 udruge više razine (tj. udruge koje udružuju više sindikata). Od tih 22 samo su 3 konfederacije stekle status reprezentativnih, tj. imaju više od 50 tisuća članova.

¹⁰ Zakon o reprezentativnosti udruga poslodavaca i sindikata, Narodne novine 26/15.

sektoru, vrlo niska, a u većini firmi niti nema sindikata, često zbog otvorenih pritisaka i prijetnji, a ponekad zbog suptilnih poruka o nepoželjnosti, ipak nitko nikada nije kažnjen kaznom zatvora zbog sprječavanja sindikalnog organiziranja. Zakon štiti slobodan ulazak sindikata u radnu sredinu, ali ne štiti destrukciju i preuzimanje već postojećeg sindikata, što je još češća pojava.

Produžena primjena pravnih pravila. U Hrvatskoj je, po uzoru na neke razvijene europske demokracije, postojala odredba o produženoj primjeni pravnih pravila nakon prestanka važenja kolektivnog ugovora. Ona je ukinuta u prošlom desetljeću, u vrijeme neoliberalne *austerity* politike, kada su smanjivana mnoga prava radnika i ukidane procedure koje su ta prava štitila. Sindikati su tražili da se produžena primjena pravnih pravila vrati, jer se radi o nečemu što je sukladno ekonomskoj i socijalnoj dinamici. Naime, istekom kolektivnog ugovora ne postoji niti pravno niti ekonomsko opravdanje za smanjivanje određenih prava ako nije došlo do pada ekonomske aktivnosti. Stoga, ako sindikati i poslodavci nisu postigli dogovor oko novog kolektivnog ugovora, radnici mogu tu pregovaračku činjenicu trpjeti samo na teret neostvarenog rasta svojih primanja, ali nikako ne gubitkom ili smanjivanjem prava, koja su osim toga postala i stečena prava.

*Spektakularna proslava 20 godina rada Sindikata znanosti,
odazvao se gotovo cijeli državni vrh.*

*Pred Kamenitim vratima zapriječen put do Sabora prosvjednicima
na čelu sa Zvonimirom Šikićem i Dalimirom Kubom,
predsjednikom Sindikata hrvatskih učitelja.*

3. Socijalni dijalog i tripartizam

U Europskoj uniji postoji socijalni dijalog, kao oblik upravljačke, odnosno konzultativne suradnje socijalnih partnera. To je ono što čini bitnu razliku između europskog oblika kapitalizma u odnosu na američki. U SAD-u o upravljanju osim menagera i vlasnika mogu odlučivati jedino još dioničari (eng. *shareholder capitalism*)¹¹, dok u Europi postoji tendencija, a negdje i zakonska obaveza da se u upravljanje, odlučivanje i savjetovanje uključuju i drugi dionici (eng. *stakeholder capitalism*). Američki model forsira profit kao jedinu dimenziju uspješnosti, dok je horizont perspektive kratkoročnost. U Europi nastoje uključiti i druge dionike, radnike prije svega, akademsku zajednicu, zatim lokalnu zajednicu, negdje i dobavljače, ali i potrošače, tako da se uspješnost češće mjeri dugoročnom orijentacijom i odgovornošću prema društvu i zajednici u kojoj firma djeluje (ekologiji, socijalnoj koheziji, komunalnim potrebama...).

Sličan model implementira se i u Hrvatskoj. Taj oblik njeguje se na razini poduzeća kroz radnička vijeća, na razini lokalne samouprave i na nacionalnoj razini kao tripartitni dijalog između sindikata, udruga poslodavaca i vlasti, a kroz nacionalno Gospodarsko-socijalno vijeće u informiranju i raspravama pri donošenju novih zakonskih prijedloga.

Način na koji djeluje Gospodarsko-socijalno vijeće, kao nacionalno tijelo tripartitnih konzultacija, u odnosu na praksu razvijenih demokracija prilično je skučen. Ono ispunjava nižu razinu socijalnog dijaloga, tj. uzajamno informiranje, s jedne strane o vladinim prijedlozima i namjerama, a s druge o mogućim problemima i reakcijama kod socijalnih partnera.

¹¹ Vidi: *Stiglitz Joseph: Rewriting the Rules of the European Economy, W.W. Norton & Company, str.136, 137, 139.*

Socijalni partneri, sindikati i poslodavci, mogu još davati i primjedbe na pojedine zakonske prijedloge, s time da se o osnovama tih zakona, tj. o strategiji i ciljevima javnih politika u njihovoj podlozi, prethodno rijetko kada raspravlja, a pogotovo ne u jednom kritičkom dijalogu.

Prilikom rasprava o pojedinim zakonskim prijedlozima najčešće ne postoji analitička podloga, a kada se pojavi, onda su to analize Vlade RH, koje nisu uvijek objektivne (za razliku od dokumenata iz Europske unije). Gospodarsko-socijalno vijeće nije pravna osoba, nema svoje stručne službe, a sastav Vijeća čine svega tri člana svakog od socijalnih partnera, što su obično čelnici sindikalnih konfederacija i udruge poslodavaca, ali ne i stručni ljudi za pojedina područja. Članovi GSV-a rade volonterski. Nedavno osnovan Ured za socijalno partnerstvo Vlade Republike Hrvatske vladino je tijelo, umjesto da njime upravljaju sva tri socijalna partnera. Također, to je tijelo nedovoljno stručno ekipirano. S obzirom da su i kapaciteti sindikata veoma skromni, takva situacija predstavlja ozbiljan hendikep za radničku stranu.

U takvom ambijentu, nije čudno da se na Vijeću izbjegavaju donositi zaključci sadržajne naravi, iz kojih bi se mogla detektirati stajališta cijelog Vijeća, ili pojedinih socijalnih partnera, već se u velikoj većini slučajeva donose zaključci koji sadrže formulaciju: „*Socijalni partneri primili na znanje*“. Tijelo izbjegava zauzimati socijalno-ekonomske stavove, predstavnici socijalnih partnera, osobito poslodavaca, izbjegavaju konflikt s vlašću, ali isto tako sindikati nisu skloni davati otvorenu podršku Vladi za neka kvalitetna rješenja, jer to nije popularno ni u javnom prostoru ni kod članova. Sveopći oportunizam posljedica je rasprava koje se temelje na intuitivnim ili političkim pogledima.

Vijeće, ovako kako radi zadnjih desetak godina, zapravo predstavlja povoljnu platformu za promociju aktualnih Vladinih politika, ali ne i mjesto suprotstavljenih mišljenja i traženja rješenja kroz kritički dijalog. Kada i postoje suprotna mišljenja, ona se ne prezentiraju u javnim istupima nakon sjednica, već se javnosti nudi slika suglasja i podrške Vladinim prijedlozima. Na Vijeću se ne rješavaju najvažniji socijalno-ekonomski problemi socijalnih partnera. Kada se nešto i zaključi, a važno je za radne ljude, male poduzetnike ili obične građane, neće se provoditi ako Vlada u tome ne vidi svoj interes kod birača. Gospodarsko socijalno vijeće čak ne dobije niti informaciju o razlozima odustajanja Vlade od zaključka Vijeća.

Zadnje tri godine sjednicama prisustvuje predsjednik vlade desnog centra, jednom u tri mjeseca, i to prvi puta u povijesti ovog Vijeća. Sindikati su na početku vjerovali da će time Vijeće dobiti na značaju, međutim, danas postoje mišljenja da je Predsjednik Vlade zagušio rad Vijeća, uspostavio indirektnu kontrolu nad njegovim radom i pretvorio ga u depandansu Vlade.

Suprotna stajališta Vladinim politikama i kritički intonirane rasprave ne potiču se, a u pojedinim razdobljima i desnih i lijevih politika čak se i ograničavaju, a osobe koje su ih u stanju politički i stručno artikulirati nisu poželjne. Postoji diskusija o detaljima propisa i konkretnim problemima, ali rijetko kada i nuđenje alternativnih politika.

Tripartizam u Hrvatskoj nije dosegao svoju najvišu društveno-korisnu razinu koju potencijalno može imati, a koju ima u većini zemalja razvijene socijalne demokracije, tj. razinu socijalnog partnerstva, kao modela zajedničke izgradnje strategija, vizija i javnih politika u socijalno-ekonomskom području, ukratko, kao dosezanje socijalnog konsenzusa o razvoju zemlje.

Tripartitne konzultacije kroz osnivanje Gospodarsko-socijalnog vijeća počele su u Hrvatskoj još 1996. godine. Iako su neke od ovdje navedenih slabosti bile prisutne i prije, Vijeće je u prvih dvadeset godina radilo slobodnije i produktivnije, bez političke instrumentalizacije.

Međutim, valja istaknuti da postojanje Vijeća ima smisla čak i u ovoj suboptimalnoj verziji, čak i onda kada se radi samo o uzajamnom informiranju, raspravi o zakonima ili o primjeni europskih smjernica. Hrvatska je uronjena u europski socijalni model, koji ju obavezuje na promociju socijalnih i radnih prava, kolektivnog pregovaranja i jačanja socijalnog dijaloga u dobroj vjeri i na korist građana. U tom političkom okviru, sadašnja desna vlada ne donosi antiradnička ili antisindikana rješenja. Ponekad ima i inicijative u korist rada, potaknuta i od sindikata.

Međutim, domet postojećeg Gospodarsko-socijalnog vijeća je „primati na znanje“, propustivši utjecati na javnost, građane i politiku. Politika utječe na Vijeće imobilizirajući njegove potencijale korisne za razvoj zemlje. Ako zbog borbe za vlast parlament postaje sve manje mjesto ozbiljnih kritičkih rasprava, nije trebalo i Gospodarsko-socijalno vijeće dovesti u tu poziciju.

Zaključno, valja primijetiti da je inherentne slabosti dva socijalna partnera iskoristio treći u korist svojih partikularnih interesa, a na štetu optimalnog potencijala ove institucije i na štetu rasprava o razvoju zemlje. Neovisno koja je opcija na vlasti, bez temeljite reforme institucije i bez promjene zakonskih okvira, neće doći do demokratičnijeg, kompetentnijeg i optimalnijeg funkcioniranja sustava tripartitnih konzultacija.

*Pred Ustavnim sudom konferencija za tisak pod geslom:
odgođena pravda - uskraćena pravda.*

Najveći prosvjed svih sindikata obrazovanja.

4. Slab rad institucija zaštite prava

Iz prethodnog prikaza vidljiva je diskrepancija između, na jednoj strani, relativno zadovoljavajuće prisutnosti sindikalnih prava u pravnim propisima, a na drugoj stvarnog funkcioniranja institucije koja bi prava radnika, kao i prava sindikata, trebala unaprijediti. Vrlo je slično i sa sudstvom i inspekcijom rada, ali s težim posljedicama po radnike.

4.1. Pravosuđe

Kada je riječ o individualnoj zaštiti radnika, sudovi u Hrvatskoj najčešće to rade na zadovoljavajući način iz perspektive sindikata. Međutim, kada je riječ o zaštiti kolektivnih prava i prava sindikata, rekli bismo da je situacija raznolika.

Niži sudovi često sude u korist sindikata u sporu s poslodavcima ili Vladom, dok viši sudovi često mijenjaju presude nižih sudova i donose odluke protiv sindikata, na primjer u slučajevima masovnih sudskih tužbi za više tisuća članova ili u slučaju rješenja koja pogoduju radu sindikata. Opće je sindikalno uvjerenje da se radi o pristranosti, koja je motivirana ili socijalno-ekonomskim svjetonazorima i predrasudama (suci neoliberalne orijentacije), ili pak bliskosti s vladajućom politikom (kada su sindikati u sporu s Vladom), ili čak slučajevima korupcije (kada je riječ o sporu sindikata s velikim kompanijama) ili pak strahom od javnog prozivanja (kada su sindikati u sporu s medijima).

Velik broj građana misli da je sudstvo u Republici Hrvatskoj u visokoj mjeri korumpirano¹², čemu se sindikalna iskustva ne

¹² Već godinama je povjerenje građana u pravosuđe konstantno na najnižim razinama. Zadnje istraživanje Centra za demokraciju i pravo „Miko Tripalo“ iz 2024. godine pokazuje da dvije trećine građana nema povjerenje u pravosuđe, a anketa iz 2021. pokazala je da od svih zemalja Europske unije najniži stupanj povjerenja građana ima pravosuđe u Republici Hrvatskoj.

protive. Viši su se sudovi u nizu jako važnih odluka za sindikate kompromitirali, prema procjeni sindikata pa i ozbiljnog dijela pravne struke. Posebno se to odnosi na rad Ustavnog¹³ i Vrhovnog suda¹⁴, čije su za sindikate važne odluke bile toliko pristrane da su bile suprotne lako provjerljivim činjenicama i kao takve izgubile svaku mjeru pravne ozbiljnosti. Neke odluke Ustavnog suda, koje su posebno pogodile sindikate, oslanjale su se bezrezervno na mišljenja profesora s Katedre radnog prava Sveučilišta u Zagrebu, koji su bili zagovornici neoliberalnih rješenja i neskrivenih antisindikalnih sentimenata.

Ima još jedan kuriozitet. Kazneni zakon predviđa kaznu zatvora do jedne godine za sprječavanje osnivanja sindikata, međutim, za to kazneno djelo nema niti jedne presude, iako se radnicima učestalo osujećuju prava za osnivanje sindikata. Istina je i to da radnici rijetko podižu takve tužbe, što je posljedica nepovjerenja u pravosuđe i druga tijela zaštite radnih i sindikalnih prava.

4.2. Inspekcija rada

Niti inspekcija rada ne ispunjava svoju misiju na razini očekivanja sindikata i potreba radnika. Podaci koje Državni inspek-

¹³ Dvije odluke o poništenju zakonskih odredbi o zabrani naplate naknade nečlanovima za korištenje povoljnosti iz kolektivnog ugovora (2003) i odluke o ukidanju povoljnijih materijalnih naknada za članove sindikata u odnosu na nečlanove (2023). O razmjerima pravnog nasilja od strane pravnih institucija vidi detaljnije u studiji slučaja 1.

¹⁴ Vrhovni sud donio je presudu da je štrajk sindikata u visokom obrazovanju zbog kršenja akademskih prava i akademske samouprave pri izboru članova Fakultetskog vijeća na jednom od fakulteta Sveučilišta u Zagrebu nezakonit. Sud je potpuno apstrahirao od načela autonomije sveučilišta u kojem samo nastavnici iz određene ustanove mogu birati članove svoga Vijeća. Sud je poistovjetio sveučilište sa kompanijom, u kojoj radnici doista nemaju pravo na štrajk zbog izbora članova upravnih tijela kompanije.

torat podnosi Parlamentu o ishodima svoga rada ne odgovaraju intuitivnim sindikalnim uvidima i iskustvima.

Bolje od onoga što papir podnosi svjedoči nepovjerenje radnika i njihova nesklonost i strah od prijavljivanja poslodavaca zbog kršenja prava, čak i onda kada sindikat stoji iza njih. Inspektorat boluje od nepouzdanosti, nedovoljnog broja i neadekvatno plaćenih inspektora, od potkupljivosti ili straha od moćnih poslodavaca i dužnosnika vlasti, od nedosljednog postupanja prema malim poduzetnicima u odnosu na velike kompanije, koje zaobilaze u luku unatoč eklatantnim kršenjima prava. Sve su to razlozi niske učinkovitosti. Radnici se inspekciji rada obraćaju uglavnom u drastičnim slučajevima kršenja njihovih prava, poput neisplate plaće.

Zabilježeni su slučajevi reketarenja malih poduzetnika, na način da inspektori prijete prijavama i zatvaranjima radnji za sitne propuste, a s druge strane propuštaju poduzeti ovlasti koje imaju u zaštiti pojedinih radnika od šikaniranja njihovih poslodavaca. U oba slučaja inspektori su na izvoru koji teče od onih koji imaju moć nad radnicima.

Teško je zamisliti Inspektorat koji radi uredno i savjesno, ako je na čelu Inspektorata donedavno bio netko tko je danas u istražnom zatvoru zbog korupcije i koji je desetak godina vodio Inspektorat, na zgražanje sindikata, građana, medija i samih inspektora, ali ne i na zgražanje politike, koju rad inspektorata nije zanimao.

Sindikati su godinama upozoravali, imali na tu temu sjednice Gospodarsko-socijalnog vijeća, koje je donosilo čak i korektnе zaključke, ali koji se nisu provodili. Politiku nije zanimao rad Inspektorata, već mir u vladajućoj stranci, u kojoj je glavni inspektor bio visoko pozicioniran.

4.3. Posljedice po položaj sindikata

Ako inspekcija rada ne radi svoj posao na kvalitetan i profesionalan način, niti jedan zakon, niti jedan kolektivni ugovor, pa da su i najbolji, ne vrijede više od papira na kojem su zapisani i tinte kojom su potpisani.

Sindikati su po inerciji obično bili više fokusirani na kvalitetna zakonska rješenja iz domene radnih prava, nego na institucije zaštite prava, što se pokazuje kao veći propust. Mnoga prava iz zakona i kolektivnih ugovora koja su sindikati izborili krše se bez sankcija jer u konkretnim sredinama nema inspektora kada ih treba, ili čak zakoni nisu predviđjeli sankcije. Posljedica je to prešutnog konsenzusa u politici i poduzetništvu o tome da ne treba biti previše rigidan oko zaštite radničkih prava, kada su već zakoni rigidni, što misle takvi političari i poduzetnici, jer to šteti poslovanju i rastu proizvodnje.

Ovo poglavlje ključno je područje za ocjenu radnih prava u Republici Hrvatskoj. Djelovanje sudova je različito, kao što smo vidjeli. Prava pojedinaca koji se usude i uspiju doći do suda relativno su dobro tretirana na sudu, neovisno zastupaju li ih odvjetnici ili sindikati, dok je položaj sindikata kao organizacije i sindikalnih čelnika, kao tuženika ili tužitelja, pred sudovima značajno nepovoljniji, pa čak i diskriminirajući.

Moglo bi se to objasniti duhom vremena u kojem je individualizam veća vrijednost nego kolektivizam, a pojedinac vredniji od organizacije, kao i reakcijom na prethodni socijalistički režim, u kojem je bilo obrnuto. Nedovoljna moć sindikata u radnim sredinama da obrani prava radnika i sebe kao organizacije, zbog neučinkovitosti institucija, rezultira poljuljanom vjerom u moć sindikata. Ti defekti sistema ne čine uključenje u sindikat poticajnim iskustvom.

Prosvjetari ocijenili rad Vlade pred Vladom.

Skupljeni potpisi za referendum protiv produljenja radnog staža.

5. Pad podrške sindikatima i pad broja sindikalno organiziranih radnika

Početkom devedesetih godina prošlog stoljeća, neposredno nakon promjene društveno-ekonomskog sustava i političkog režima, broj sindikalno-organiziranih radnika bio je preko 90%. Iako članstvo u sindikatima više nije bilo obavezno, ljudi nisu masovno napuštali sindikate. Međutim, u vrijeme pisanja ovog teksta taj postotak iznosi manje od 20% ukupne radne snage.¹⁵

Valja primijetiti da problem pada podrške sindikatima nije sasvim istovjetan problemu napuštanja sindikata. Pad podrške ne mora voditi do pada članstva. Međutim, pad članstva u ovakvoj mjeri sigurno odražava i pad podrške. Razmotrimo prvo razloge pada podrške.

Kako smo prethodno istakli, **defekti institucija** prepreka su za uspješniji rad sindikata, kako u pogledu primjerene podrške radnika sindikatima i onome što rade, tako i u mogućnostima nesmetanog organiziranja i djelovanja. Međutim, postoje i **drugi razlozi** koji utječu na srozavanje sindikalne podrške. O njima se raspravlja s nedovoljno istraživačkih temelja, s manje ili više intuitivne uvjerljivosti. Spomenut ćemo neke i sistematizirati ih u dvije skupine razloga: društveni ambijent i neposredni razlozi.

¹⁵ Ukupan broj članova sindikata u zemlji nije poznat precizno, ali se procjenjuje u samim sindikatima između 250 i 300 tisuća na području od 1 milijun i 750 tisuća zaposlenika. Službenog praćenja broja sindikalnog članstva nema.

5.1. Društveni ambijent

- **Neoliberalni propuh vremena.** Takav sustav vrijednosti¹⁶, nesklon solidarnosti i suradnji među ljudima, kojemu smo bili izloženi 40-tak godina, ušao je u glave mnogih istaknutih ljudi koji su imali moć ili su utjecali na javno mnijenje, te je doveo do negativnog odnosa prema sindikatima, idejama solidarnosti i socijalne pravde. Osobito se to vidjelo u odnosu medija i ohrabrenih poduzetnika. I jedni i drugi koristili su neoliberalne zablude kao opravdanje za emitiranje odbojnosti prema sindikalnom djelovanju.
- **Sindikate nije imao tko zagovarati.** Pogotovo je autoritetu i snazi sindikata štetio *izostanak suradnje sa socijaldemokratskim politikama*. Takve javne politike nisu bile dominantne politike socijaldemokratske stranke, što je najizravija pogubna posljedica neoliberalnog duha vremena. Niti danas nije puno drugačije. Zanimljivo je da u parlamentu ne sjedi niti jedan predstavnik radnika, ali u svim strankama, i vladajućim i oporbenim, sjedi nemali broj poduzetnika. Kada se potkopava reputacija sindikata, nema nikoga tko bi branio i promovirao sindikate i njihova gledišta, osim oni sami sebe, a ni to nisu radili kontinuirano i učinkovito. Tome svemu pridonijeli su i sindikati, od kojih velik dio zazire od političkih stranaka, bojeći se podjela među članstvom. Ta bojazan bila je štetna jer, kao što vidimo, zaziranje od politike nije doprinijelo zadržavanju članstva, a kamoli visokoj sindikaliziranosti.

¹⁶ Te „vrijednosti“, koje su se raširile ponajviše u Zapadnom svijetu, mogu se svesti na karakteristične izjave raznih protagonista toga vremena: „Pohlepa je nešto dobro.“ i „Ne postoji društvo, postoji samo obitelj i tržište.“ itd.

- **Stalna reaktualizacija nacionalnog naboja.** Nestabilno i prijeteće okruženje oko RH i mnogobrojne kontroverze oko zbivanja i ishoda prošlih ratova, guraju u fokus nacionalna pitanja i nacionalističke, pa i fašističke, sentimente, uslijed čega su socijalna pitanja uvijek u drugom planu, što otupljuje socijalni aktivizam. To je nepovoljno okruženje za sindikate. Radnicima su također nacionalna pitanja prioritetnija.
- **Izostanak tradicije sindikalne borbe.** Hrvatski radnici i sindikati nisu se krvavom mukom izborili za svoje sindikalne slobode i temeljna radnička prava. Dobili su ih „na gotovo“ zahvaljujući radničkoj borbi u zapadnim razvijenim industrijskim zemljama tijekom dva i pol stoljeća. Memi¹⁷ socijalne borbe koje ljudi na Zapadu prenose s generacije na generaciju, zahvaljujući svojim precima, u borbi za temeljna radnička i sindikalna prava ne postoje u Hrvatskoj.¹⁸ Hrvatski ljudi prenose na buduća pokoljenja meme koji se tiču krvave borbe u ratu za nacionalnu emancipaciju devedesetih godina, a i ratovima prije toga.
- **Pasivnost i patroniziranje.** U socijalizmu je Partija osiguravala prava radnim ljudima, bez njihovog kolektivnog utjecaja. Pasivnost radnika proizlazila je iz visokog stupnja socijalne sigurnosti, ali i straha od reakcije režima na kolektivno iskazivanje revolta. U hrvatskoj

¹⁷ Jedinica kulturne i socijalne memorije, analogna genu kao nositelju biološke memorije, a koja se prenosi s koljena na koljeno. Vidi kod Richard Dawkins, Iluzija o Bogu.

¹⁸ Najbolji pokazatelj toga je nemogućnost sindikata, unatoč višegodišnjim naporima, da organiziraju ozbiljne prosvjede za Prvi maj, Međunarodni praznik rada. U socijalizmu, naravno, nije se prosvjedovalo, pa su ljudi taj dan državnog praznika provodili na ladanjima i u izletima u prirodi, što je naravno za Partiju bilo poželjno. To je postala žilava tradicija i u ovih 35 godina kapitalizma. Skroman odaziv na sindikalno organizirane prosvjede za Prvi maj kompromitirao je samu ideju, tako da su nakon duljeg pokušavanja sindikati odustali od prosvjeda za Prvi maj.

varijanti kapitalizma, pasivnost se produljila jer su se radnici oslonili opet na „one gore, koji ih predstavljaju“, bilo da su to sindikalni predstavnici ili izabrani predstavnici u politici, ali ne i radnici sami. Čak i mnogi socijalni sukobi u ovih 35 godina demokracije nisu bili faktor za promjenu mentaliteta. Visoka nezaposlenost i strah za radno mjesto ključni su razlozi za nastavak patroniziranja, i to više po želji samih radnika, nego sindikalnih i političkih subjekata. Pozivi za aktivno sudjelovanje u pritiscima na poslodavce dolazili bi najčešće odozgo, sa sindikalnog vrha, a odozdo tek u drastičnim primjerima masovnih otkaza ili neisplate plaća. S obzirom da uvijek netko brine o radnikovim pravima, pa i onda kada se „oni gore“ žestoko svađaju, njemu je komotno ne zamjerati se, ne biti aktivan ili ne plaćati sindikalnu članarinu.

- **(Ne)popularnost.** U anketama javnog mnijenja u Hrvatskoj su obično najpopularniji vojska i Crkva. Sindikati se, neovisno o svojim uspjesima u radu, najčešće, iako ne uvijek, nalaze u donjem dijelu ljestvice, nešto iznad sudova, politike i medija, koji su najnepopularniji. Potonji su ogrezli u skandalima i posvećenosti partikularnim interesima, bilo osobnim ili stranačkim, a ne onima za opće dobro. Sasvim suprotno, u smislu poslovne odgovornosti, legalnosti i demokratičnosti sindikati su drugačiji, gotovo bez zloupotreba, u zemlji u kojoj su zloupotrebe endemski fenomen. Sindikatima takva svojstva ne rezultiraju većom podrškom.
- **Obrazovni sustav i mladi radnici.** Obrazovni sustav ne obrazuje djecu o demokratskim pravima i institucijama, a ako to negdje i podučava, sindikate jedva da spominje. Mladi ljudi dolaze u svijet rada bez ikakvog uvida u korisnu ulogu sindikata, kako za pojedinca tako

i zajednicu. Upravo mladi ljudi slabo se učlanjuju u sindikate, dok stariji članovi odlaze u mirovinu.

- **Propast industrije u Hrvatskoj devedesetih godina¹⁹.** Mnogi nezaposleni prestali su silom prilika biti članovi sindikata. Razočarenje zbog nemoći sindikata da spase radna mjesta odrazilo se dugoročno na sindikalnu reputaciju. Ipak, tadašnji gubitak radnih mjesta teško se može danas smatrati razlogom za nizak postotak članova udruženih u sindikate.

Svi ovi razlozi nedvojbeno negativno utječu na snagu hrvatskih sindikata i stupanj podrške u borbi za socijalna prava u zemlji. Međutim, na pad sindikalne gustoće u Hrvatskoj (pa i šire u Europi) utječu neizravno; stvaraju okruženje koje sindikalnim aktivnostima ne pridaje važnost.

5.2. Neposredne okolnosti iz društveno-ekonomske prakse

- **Opstrukcija sindikalnog organiziranja i djelovanja posebno u privatnom sektoru.** Sindikat svakako *nije poželjan* većini poslodavaca. Oni koji su socijalno kultiviraniji ili socijaliziraniji ne protive se radu sindikata. Takvi su u manjini. Ostali ili agresivno prijete i odbijaju sindikat, ili pak šalju suptilne poruke o nepoželjnosti sindikata. Radnici koji inzistiraju na sindikatu nisu česta pojava i kod poslodavca nisu popularni, a nisu niti kod većine radnika u takvom negativnom ambijentu, pa entuzijasti obično odustaju. Nešto je bolja situacija u

¹⁹ Vrlo jaka industrija u Hrvatskoj, nakon propasti Jugoslavije, izgubila je istočna tržišta (raspad SSSR-a), kao i tržište Jugoslavije; nije bila dovoljno efikasna da bi konkurirala na zapadnim tržištima; postala je žrtva brze (po uputama MMF-a) i kriminalne privatizacije; i na koncu, djelomično je razorena u vrijeme rata.

velikim privatnim kompanijama, relativno povoljnija u državnom i javnom sektoru, s ponekim ekscesom. Međutim, čak i tamo gdje sindikat neometano djeluje, on gubi članove.

- **Tehnološka eksplozija.** Nema dvojbe da je individualiziranost i sve veća ekspertnost poslova doprinijela razmrmljenosti radne snage, pogotovo one visoko kvalificirane, što također doprinosi padu organiziranog rada, ali i slanju nezgodne poruke, da oni koji su najstručniji ne trebaju sindikat. Sve dok je potreba za takvim visokostručnim radom iznad dostupnog broja kadrova, što im diže cijenu rada, takva će impresija trajati.
- **Prekarni oblici rada.** Do 2018. godine Hrvatsku je pratio iznimno visok udio ugovora o radu na određeno vrijeme, čak do 25% svih sklopljenih ugovora, što je bilo među najvišima u EU²⁰. Radnici koji se nalaze u nestalnom obliku radnog odnosa ne poistovjećuju se niti s firmom niti s ustanovom, a kamoli sa sindikatom u njoj. Njihov interes za većom plaćom manji je od interesa za produljenjem ugovora, što implicira nezamjeranje poslodavcu i hinjenu ravnodušnost prema sindikalnim poslovima. Isto je i s drugim oblicima nesigurnih formi rada, kao što je agencijski, platformski i sezonski rad i slično.
- **Iseljavanje iz zemlje i puna zaposlenost.** U zadnjih deset godina postojao je pravi egzodus iz zemlje. Preko

²⁰ Nakon 2018. godine udio ugovora na određeno vrijeme pada, zahvaljujući promjenama Zakona o radu i nestašici radne snage nakon masovnog iseljavanja. Prema Eurostatu, u 2023. godini taj udio iznosi 9,6% svih ugovora. Međutim, za raspravu o našoj temi ovdje, izuzetno je relevantan podatak Eurostata da je udio ugovora o radu na određeno vrijeme kod mladih u dobnoj populaciji od 15 do 34 godine čak 30%. Budući da se od 2022. godine u Hrvatskoj dogodio veliki priljev stranih radnika, valja pretpostaviti da udio ugovora o radu na određeno vrijeme ponovno raste.

10% hrvatskog stanovništva iselilo se u Zapadnu Europu, Australiju i Kanadu. Po prirodi stvari otišao je agilniji i odlučniji dio populacije. To je ventil kroz koji se ispuhao socijalni naboj nezadovoljstva ekonomskim i društvenim stanjem u zemlji. Nestalo je goriva za kampanje pritisaka. Sindikati su ostali bez dijela aktualnog i potencijalnog članstva. Činjenica da je zadnjih godina, zbog iseljavanja, dosegnuta puna zaposlenost, i da zapravo imamo nestašicu radne snage, nije se preokrenula u veću podršku sindikatima. Naime, sada je i individualna pregovaračka pozicija radnika puno jača. Radnici mogu sami ispregovarati bolje uvjete i bolju plaću, pa im sindikalna podrška nije u fokusu. Međutim, podsjećamo da je i prije vala iseljavanja postojao isti trend pada podrške.

- **Subjektivne slabosti u radu Sindikata.** Uvijek se može zaključivati da nešto u ključnim funkcijama sindikata nije dovoljno dobro ili atraktivno: npr. u kvaliteti individualne zaštite, ili u pregovorima oko kolektivnih ugovora, ili pak na razini javnih politika. No, čini nam se da sindikati, tamo gdje ih ima, ipak rade svoj posao i prigovori nezadovoljnih ne bi trebali biti uzrok gubitka podrške. Sindikalni učinci uvijek su i relativna stvar i ne ovise samo o stupnju sindikalnih napora, već i o postupanju druge strane, ekonomskoj situaciji i javnoj percepciji. Nadalje, nešto što je objektivni uspjeh radnici znaju doživjeti kao neuspjeh, i obrnuto - ovisno o razini očekivanja. Stoga je od učinka puno bolji kriterij za ocjenu uspješnosti sindikata stupanj aktivnosti i inicijative, koje posljedično mogu dati pozitivni učinak, iako ga ne jamče. Međutim, bez aktivnosti nema nikakvog učinka. U tom smislu, sindikate javnost vidi ak-

tivnima.²¹ Naravno, slabosti hrvatskih sindikata postoje. Ogledaju se ponajviše u promociji njihova rada te u edukacijski skromnoj aktivnosti. Zatim, podijeljeni su, usitnjeni i međusobno konkuriraju, uglavnom ne zbog različitih shvaćanja sindikalnih interesa, već primarno zbog liderstva, trivijalnih sporenja i neorganiziranosti.²² Individualna svojstva i kapaciteti pojedinih sindikalnih lidera otežavaju realizaciju sindikalnih potencijala. I na koncu, većina sindikata u ovih trideset godina nije stvorila ozbiljne štrajkaške fondove. To su svakako velike prepreke većoj moći sindikata, koje opet proizlaze u krajnjoj instanci od izostanka aktivne potpore i brige samih radnika. Začarani je to krug uzroka i posljedica, koji nisu u stanju prekinuti sindikati sami.²³

5.3. Ključni razlog opadanja broja članova sindikata

Atrofija sindikalnih organizacija i malaksalost njihovih aktivnosti, osobito u privatnom sektoru, neposredna je posljedica ovdje navedenih razloga. Međutim, niti jedan od njih nije bez lijeka, kada bi postojao liječnik kojemu je stalo do pacijenta i kada bi se recept propisao. Da je lijek propisan ranije, sindikalne organizacije stekle bi imunitet na mnoge promjene i pritiske. Također bi imale i snažan imperativ iznutra za uklanjanje vlastitih slabosti.

²¹ Bagić D. i Ostojić J.: European Trade Union Institute: [etui.org/sites/default/files/2023-06/Chapter5 Croatia: Trade unions able to retain influence despite loss of resources_2023.pdf](http://etui.org/sites/default/files/2023-06/Chapter5%20Croatia%20Trade%20unions%20able%20to%20retain%20influence%20despite%20loss%20of%20resources_2023.pdf), str. 237.

²² Bagić, D.: Sustav industrijskih odnosa u Republici Hrvatskoj, 2010, str. 285.

²³ Državna politika može imati najjači utjecaj na položaj sindikata. Pokazuje to na primjeru politike F.D. Roosevelta tridesetih godina Paul Krugman. Vidi: Savjest Liberala, 2010. str. 58. Isto stajalište zastupa Stiglitz, J.: ibidem, str. 260-265.

Nedvojbeno je snaga sindikata korelirana u visokoj mjeri s brojnošću sindikalne organizacije.²⁴ Pad članstva, od početka devedesetih godina s 90% svih zaposlenih na manje od 20% sredinom ovog desetljeća, put je u irelevantnost sindikalnih organizacija.²⁵ To znači širom otvorena vrata za moguću dekonstrukciju socijalne države i svih ljudskih vrijednosti koje ju prate; za rušenje sustava socijalnih prava i odnosa u slučaju dolaska na vlast radikalnih antisocijalnih politika. Bez sindikata sposobnih da vrše pritisak na cijenu rada nema dodatnog osigurača koji čuva europski socijalni model i povezivost ljudi.

Pad članstva u tih tridesetak godina, gledajući agregatno, nije nastupio u nekim naglim navratima ili povremenim intervalima, već je bio odraz manje-više kontinuiranog i ravnomjernog smanjivanja. To upućuje na presudni razlog takvog kretanja. Mijenjali su se radni odnosi, svijet rada i tehnologije, vlasti i zakoni, mediji i percepcije, velika nezaposlenost i puna zaposlenost, ekonomska kriza i prosperitet - sve se to mijenjalo, ali je pad članstva bio konstanta u svim starim i u svim novim okolnostima.

Za problem niske razine uključenosti radnika u sindikate, po našem čvrstom uvjerenju, presudan je odnos u pravima i obavezama sindikalnih članova i onih radnika koji ne žele biti članovi sindikata. U Republici Hrvatskoj kolektivni ugovor i sva prava iz njega, sukladno pozitivnom zakonodavstvu, koriste svi radnici, neovisno o članstvu ili nečlanstvu u sindikatu.²⁶

²⁴ Ta korelacija nije potpuna, jer i sindikati s malo članova, ako djeluju u posebnoj socijalno-kulturnom miljeu, kao npr. u Francuskoj, mogu imati ogromnu snagu. I obrnuto, sindikati s jako puno članova mogu imati malu štrajkašku snagu. Ipak, možemo reći da je korelacija između broja članova sindikata i njegove snage općenito govoreći visoka.

²⁵ Bagić, D. i Ostojić, J.: *ibidem*, str. 222.

²⁶ Radnik koji nije član sindikata jedino nema pravo zahtijevati od sindikata pravnu zaštitu u slučaju kršenja prava iz kolektivnog govora i ne može koristiti interne povoljnosti koje članovi putem sindikata organiziraju za sebe.

To znači da ako radnik nema svijest o širem značenju sindikalnog rada, gledajući usko financijski, ne isplati mu se biti član sindikata, jer izlaskom iz sindikata ili ostankom izvan njega ništa ne gubi. Uslijed toga mladi se ljudi ne učlanjuju jer ne vide zašto bi plaćali nešto što ne moraju, stari odlaze u mirovinu, a mnogi u srednjim godinama izlaze iz sindikata pronalazeći trivijalne izgovore.

Takvo stanje posljedica je izostanka temeljnog moralnog pristupa u sustavu radnih odnosa. Nema ljudske zajednice u kojoj je prihvatljivo uživanje u plodovima napora drugih ljudi bez vlastitog doprinosa. Solidarnost i odgovornost plemenita su svojstva u bilo kojem društvu, a iskorištavanje drugih vrijedno prezira. U hrvatskim radnim odnosima parazitizam je, zahvaljujući Ustavnom sudu RH, dobio lažnu pravnu koprenu moralne valjanosti, u ime navodnih sloboda u neoliberalnom aksiomatskom vrijednosnom sustavu.

O tome više *u studiji slučaja* u prilogu ovog rada, u kojoj damo kratki osvrt na inozemna iskustva, a osobito govorimo o tome kako i zašto su na Ustavnom sudu propala dva dogovora Vlade i sindikata u rješavanju toga problema.

Ovdje ćemo tek konstatirati da je izostanak pravednog pristupa determiniran interesima svijeta kapitala i njegovim utjecajem na sudstvo i politiku. Strah socijalnih i političkih elita od jačanja sindikalnih organizacija pretvorio se u radost zbog njihove atrofije.

Kada bi se ovaj ovdje objašnjen ključni razlog otklonio, kao što je to učinjeno u mnogim demokratskim zemljama, većina od prethodno navedenih razloga ne bi više bila signifikantna u smislu bitno negativnog utjecaja. Primjerice, članovi bi mogli prigovarati radu sindikata, ali im se ne bi isplatilo izlaziti iz njega, već bi tražili poboljšanje unutar organizacije

u okviru demokratskih procedura. Nadalje, čak bi i radnici na određeno vrijeme imali neposrednog interesa u članstvu sindikata, a ni propusti obrazovnog sustava ne bi imali utjecaj na mlade radnike, jer bi vrlo brzo osvijestili koristi koje bi nečlanstvom u sindikatu izgubili. I tako dalje. Ovako se isplati odlučivati nogama i izlaziti iz sindikata, barem onima koji sindikat shvaćaju kao kupnju usluge, a ne kao vrijednost i način društvenog života.

Dakle, svi drugi prethodno navedeni razlozi bili bi poprilično nesignifikantni u odnosu na problem kretanja sindikalnog članstva i moguću promjenu trenda, u slučaju kada bi samo članstvo u sindikatima, kao interesnim organizacijama, bilo utemeljeno na interesima radnika, a ne na dobrovoljnim milodarima svjesnih i dobronamjernih. Naime, čak i otklanjanjem većine pojedinih od prethodno pobrojanih razloga, bez rješenja ovog ključnog razloga ne bi se, po našem mišljenju i iskustvu, zaustavilo opadanje broja članova u sindikatima.

*Potpisivanje prvog kolektivnog ugovora Vlade
i Sindikata znanosti.*

*Potpisivanje zadnjeg kolektivnog ugovora Vlade
i Sindikata znanosti.*

6. Kolektivno pregovaranje

Nakon neuspjelog jugoslavenskog socijalističkog samoupravnog eksperimenta upravljanja ekonomijom, u Hrvatskoj je devedesetih godina prošlog stoljeća uspostavom tržišne ekonomije započelo prvi puta nakon 50 godina kolektivno pregovaranje.

Pokrivenost kolektivnog pregovaranja u Republici Hrvatskoj iznosi 65%. Europska unija je u nekoliko deklaracija i direktiva o minimalnoj plaći predvidjela kao cilj za svaku zemlju 80% radne snage pokriveno kolektivnim ugovorima. Na prvi pogled cilj nije daleko. Međutim, iza prihvatljive brojke stvarnost je zapravo drugačija.

Broj kolektivnih ugovora *u privatnom sektoru* i industriji nije velik, već je zakonom omogućeno da se potpisani kolektivni ugovor između Hrvatske udruge poslodavaca i sektorskih sindikata može proširiti. Na taj način slabo reprezentativni sindikati potpisuju s još manje reprezentativnim udrugama poslodavaca iz istih sektora, kolektivne sektorske ugovore koje onda Država proširuje na sve radnike u tom sustavu, neovisno jesu li radnici članovi ili nečlanovi sindikata, imaju li ili nemaju sindikate u svojim firmama. Brojci od 65% doprinos je dalo proširenje kolektivnih ugovora u ugostiteljstvu i turizmu, građevinarstvu i trgovini. Kolektivnom pregovaranju u privatnom sektoru bitno smeta slaba sindikalna organiziranost.

Budući da je udio uslužnog sektora u hrvatskoj ekonomiji bitno porastao, radnici rade većinom u manjim firmama, bez sindikalno organiziranog radništva, što također otežava sklapanje kolektivnih ugovora.

„No, nije presudno koliko ima kolektivnih ugovora i kolika je pokrivenost, nego kakav je njihov stvarni sadržaj i koji je nji-

hov utjecaj na stvarna prava radnika.“²⁷ Kolektivne ugovore u Hrvatskoj odlikuje obuhvat velikog broja zaposlenih koji imaju male koristi.²⁸ Kolektivnim ugovorima u privatnom sektoru uređuju se plaće i materijalne naknade, kao što su nagrada za Božić, naknada za godišnji odmor (regres), jubilarne nagrade, naknada za prehranu i druga materijalna i nematerijalna prava. Isto tako, razrađuje se pravo na aktivnosti sindikata u firmi.

U javnom sektoru postoje dva kolektivna ugovora koji se nazivaju temeljni kolektivni ugovori, jedan za državne službe, a drugi za javne službe.²⁹ Trenutno su oba ugovora važeća, međutim, Vlada, kao poslodavac, u javnim službama izbjegava sektorske ugovore.

Oni su bili sastavni dio sustava kolektivnog pregovaranja 25 punih godina, ali se od 2023. više ne obnavljaju. Izmjenjuju se razdoblja neučinkovitih pregovora i višemjesečnog prekida pregovora. Opstrukcija pregovora dolazi s Vladine strane pa je teško zaključiti je li to zato što su Vladine službe nekompetentne za tu vrstu dijaloga, ili se radi o političkom stavu da se ne sklapaju sektorski ugovori. Ne može se isključiti da je takav stav usvojen, upravo zbog vidljive nekompetentnosti pregovarača s Vladine strane.

Sindikati ne poduzimaju po tom pitanju ništa jer su koncentrirani na sukob oko opstrukcije pregovora za osnovicu za plaće i kompenzacije za rast cijena. Ti se pregovori prvi puta nakon 35 godina nisu dogodili u vrijeme donošenja Državnog proračuna.

U hrvatskom državnom i javnom sektoru plaća se računa umnoškom koeficijenta (mjera složenosti posla) i osnovice

²⁷ Bagić D.: Sustav industrijskih odnosa u Republici Hrvatskoj, 2010, str. 285.

²⁸ Bagić D.: ibidem.

²⁹ U Hrvatskoj državne službe čine državna administracija, policija, vojni službenici, carina, porezna uprava, vatrogasci i drugi, a u javne službe su uključeni obrazovanje, znanost, zdravstvo, socijalna skrb, ustanove kulture.

za plaće u svim javnim i državnim službama. Plaću još čine i dodaci na plaću zbog specifičnih ili otežanih uvjeta radnoga mjesta. O koeficijentima se ne može i ne smije po Zakonu pregovarati; nedavno je Vlada donijela zakone po kojima je eliminirala i dodatke na plaću pa se niti o njima ne može pregovarati. S obzirom da ove godine Vlada nije htjela pregovarati o osnovici, preostaje jedini zaključak da se u javnim i državnim službama u Hrvatskoj ne može pregovarati o plaći. Budući da se ne može pregovarati niti o sektorskim ugovorima, svjedočimo zapravo prekidanju, a možda i faktičnom ukidanju kolektivnog pregovaranja u javnim i državnim službama u Republici Hrvatskoj.

Nedostaju veoma važni sektorski ugovori u obrazovanju i znanosti, kojima se ugovara vrlo malo nekih novih materijalnih prava (za rad nastavnika u pasivnim krajevima), ali postoji niz proceduralnih pitanja i nematerijalnih prava, poput regulacija normi za rad u znanosti i drugih važnih elemenata.

Kolektivno je pregovaranje u Hrvatskoj bez ideje o sustavu pregovaranja. Centraliziranog pregovaranja je sve manje, kao što vidimo u javnim službama, a potiče se u praksi decentralizirano pregovaranje, tj. umjesto po sektorima i granama proizvodnje pregovara se na razini tvornica ili firmi. Zato su „zaslužni“ i sindikati koji su fragmentirani pa svaki tvornički sindikat želi imati svoj kolektivni ugovor. Vladi, naravno, odgovora baš takav decentralizirani sustav, jer se on potiče onda kada se želi smanjiti utjecaj i snagu sindikata.³⁰

³⁰ U vrijeme financijske globalne krize, MMF, ECB i Europska komisije u okviru austeriteta mjera inzistirale su na decentralizaciji kolektivnog pregovaranja u kriznim zemljama. Posebno je pažnja političke i znanstvene javnosti proteklog desetljeća bila fokusirana na propuste u grčkoj situaciji. Vidi: Stiglitz Joseph: *Rewriting the Rules of the European Economy*, W.W. Norton & Company, str.270.

Ovakvo *heterogeno pregovaranje*, bilo da je centralizirano, sektorsko ili decentralizirano, nije sustav i ukazuje na nebrigu aktera o tome što se s kolektivnim ugovorima želi postići na društvenoj i makroekonomskoj razini.

Milenijska fotografija povodom pokušaja Vlade da fleksibilizira radno vrijeme.

7. Makroekonomska pitanja sindikata i minimalna plaća

Minimalna plaća. Većina zemalja u EU utvrđuje minimalnu plaću.³¹ U skandinavskim zemljama minimalnu plaću ne određuje vlada, već je rezultat razvijenog i intenzivnog sustava kolektivnog pregovaranja. Europska unija donijela je *Direktivu o minimalnoj plaći* 2022. godine. Njome obvezuje zemlje da utvrđuju minimalnu plaću i usklađuju istu s kretanjem troškova života, s općom razinom plaća i kretanja produktivnosti.

Direktiva ne govori samo o minimalnoj plaći, već i o pokrivenosti kolektivnim ugovorima u svakoj zemlji članici, koja treba iznositi 80% radne snage. Da bi se to ostvarilo, Direktiva govori i o potrebi razvoja socijalnih odnosa i jačanju kapaciteta socijalnih partnera.

Europska unija dugo vremena nije imala pretenzije uređivanja pitanja poput minimalne plaće, jer su pitanja socijalne politike ostavljena zemljama članicama kao njihovo autonomno područje. Neke zemlje, poput Njemačke, nisu niti utvrđivale minimalnu plaću. Međutim, pouke svjetske financijske krize promijenile su perspektivu. Pogrešne predodžbe zagovornika tržišnog fundamentalizma, koji su tvrdili da minimalna plaća povećava nezaposlenost, razbijene su i teorijski i praktično. Danas je prevladalo mišljenje da minimalna plaća povećava agregatnu potražnju, čime potiče proizvodnju i otvara radna mjesta, smanjujući nejednakosti, uklanjajući siromaštvo i jačajući socijalnu koheziju. S tim efektima minimalna plaća predstavlja jedan od boljih instrumenata u realizaciji svrhe europskog socijalnog modela.

³¹ Razlike u visini minimalne plaće u okviru zemalja Europske unije su ogromne, od Luksemburga, gdje je najviša, do Bugarske, gdje je najniža, tj. od 2704€ do 551€ bruto. Podatak se odnosi na izvještaj Eurostata: srpanj 2025. godine.

U Hrvatskoj, nakon što o potrebnoj visini konzultira oba socijalna partnera, Vlada RH jednom godišnje donosi odluku o minimalnoj plaći. Ona za 2026. godinu trenutno iznosi 1050 € bruto. U Hrvatskoj je minimalna bruto plaća rasla u zadnjih deset godina po vrlo visokim stopama, gotovo trostruko. Nije to neobično. Radi se o efektu opruge nakon 6 godina teške stagnacije uslijed globalne financijske krize, u razdoblju od 2008. do 2015. godine, koja se manifestirala u prvoj fazi padom BDP-a i plaća, a u drugoj fazi zamrznućem plaća u većini sektora.

Sindikati u uvjetima financijske krize. SAD su iz financijske krize izašle već krajem 2010. godine, dok se u Europi ta kriza pretvorila u krizu eurozone i trajala još 5 godina. U Europi je krizu produžila, produbila i zakomplicirala ortodoksna konvencionalna ekonomska politika, neprimjerena kriznim okolnostima. Tzv. Troika (Europska centralna banka, Europska komisija i MMF) uvjetovala je kredite i solidarna sredstva zaduženim zemljama u krizi provođenjem tzv. *austerity* mjera. Radi se o mjerama smanjenja troškova na makro i mikro razini, što je umalo dovelo do krize eura i raspada eurozone (zajedničkog valutnog područja većine zemalja članica) pa i opstanka Europske unije. Bila je to politika tzv. kontrakcijske ekspanzije³², koja je zaledila i smanjila potražnju, i time zakočila pogon za izlazak iz krize. Hrvatska je iz krize izašla krajem 2015. godine i bila je nakon Grčke jedna od najpogođenijih europskih zemalja.

³² Troika je tumačila: Ako postignemo uravnoteženost rashoda i prihoda, smanjenjem rashoda, to će dati investitorima dojam stabilnog okvira za ulaganja, što će omogućiti rast. Nisu objasnili: ako potražnja pada zbog zatvaranja poduzeća i ukidanja radnih mjesta te smanjenja plaća, tko će biti kupci novih proizvoda. Istina je obrnuta: samo rast proizvodnje, temeljem potaknute potražnje u takvim okolnostima, može dovesti do tržišne i društvene stabilnosti.

U takvim okolnostima sindikati su se u Europi žestoko opirali *internoj devalvaciji*, u grčevitom nastojanju da očuvaju standard svojih članova.³³ U Hrvatskoj su pod posebnim pritiskom bili sindikati javnih službi jer se politika kresanja troškova ponajprije trebala primijeniti na državni proračun i plaće u javnom sektoru.

Postoje tri vrste sindikalnih objašnjenja protivljenju *austerit*y politikama i internoj devalvaciji. Upozoravali su na težak položaj radnika, koji su za niz svojih egzistencijalnih potreba uzimali kredite (npr. za potrebe studiranja djece, kupnje stana i izgradnje kuće, troškova liječenja...), poticani od bankarskog sustava i politike, a koje neće moći vraćati ako im se smanjuju plaće. Taj se argument u ambijentu krizne panike u Hrvatskoj nije čuo i nije smatran relevantnim.

Sindikati javnih službi bili su pod posebnim pritiskom. Nije bilo načina da spriječe smanjenje ili zamrzuće svojih plaća. Stoga su prve godine lutali između dva različita zahtjeva. Prvi je bio da se teret krize mora ravnomjerno rasporediti i na one sektore u gospodarstvu koji nisu pogođeni krizom, jer ako se to ne učini, govoreći su, nastupit će odljev najboljih kadrova iz javnih službi i iz zemlje, što će pogoditi sve građane, a posebno siromašne, kojima su te službe vitalno važne. Kako je takav zahtjev smanjenja plaća za sve u zemlji zapravo prociklički (tj. prokrizni, jednako kao i smanjenje plaća u javnim službama), sindikati javnih službi ipak su promijenili zahtjeve i pristali na smanjenje plaća samo u javnom sektoru pod

³³ Interna devalvacija je smanjenje plaća i troškova proizvodnje, kako bi se vratila konkurentnost nacionalne ekonomije i potaknuo izvoz koji će omogućiti smanjenje vanjskog duga. Ona je supstitut za devalvaciju nacionalne valute, koju zemlje nisu mogle provesti jer su napustile svoju valutu pa su bile prisiljene provoditi internu devalvaciju, koja je krajnje neefikasna mjera, čiji su učinci uvijek zakašnili, a koju poslodavci u kriznim okolnostima teško mogu provesti. Osim toga, učinak koji ona daje u poticanju izvoza puno je manji nego šteta koja nastaje zamrzavanjem domaće potrošnje, a koja se odnosi na nerazmjenjiva dobra i usluge.

uvjetom da im se izlaskom iz krize plaća poveća za onaj isti postotak koji su izgubili smanjenjem u vrijeme krize.

Međutim, vrlo brzo, zahvaljujući globalnom teorijskom, političkom i sindikalnom anti-*austerity* konsenzusu, temeljem uvida u katastrofalne posljedice takvih politika, sindikati i jedan broj upućenih ekonomista predvodili su procese demontaže istih. Tijekom tih višegodišnjih mijena i problema hrvatski sindikati djelovali su pritiskom, štrajkovima i pregovorima, s promjenjivim rezultatima. Tek do neke mjere uspjeli su usporiti i iskontrolirati kotrljanje kola nizbrdo.

Nakon financijske krize. Stvari su konačno krenule na bolje, kada je krajem 2014. godine Mario Draghi, predsjednik Europske centralne banke, odlučio provesti na razini cijele EU ekspanzivnu monetarnu politiku i otkupiti obveznice zemalja u krizi. Danas Europska unija svim instrumentima potiče agregatnu potražnju, ne samo regulacijom minimalne plaće za cijeli kontinent, već i jačanjem kolektivnog pregovaranja te donošenjem usmjeravajućih političkih dokumenata.³⁴

Nakon financijske krize, svijet je pogodila pandemijska, a zatim i energetska kriza. U takvim okolnostima sindikati su podupirali intervencije Države, koja je snažnim poticajima, uz pomoć solidarnih sredstava iz Europske unije pomagala gospodarstvu i osiguravala plaće radnicima u privredi. Nikome nije više palo na pamet vraćanje na *austerity* politike. Vlada RH je rastom minimalne plaće jačala poziciju radnika u privredi, na zadovoljstvo svih sindikata. Vlada je 2014. godine mijenjala i sustav javnih i državnih plaća, pa je tom prilikom, neposredno prije parlamentarnih izbora jednokratno podigla plaće u rasponu od 10 do 30%. Prije toga je zamrzнула cijene energenata.

³⁴ Stup socijalnih prava, Kopenhagen, 2017 i Deklaracija iz Porta, 2021.

Uvođenje eura. Hrvatska je 2023. godine uvela zajedničku valutu euro i napustila dotadašnju nacionalnu valutu kunu. Prije toga sindikati su sudjelovali u raspravama o uvođenju eura na sjednicama Nacionalnog vijeća za uvođenje eura. Sindikati su bili skeptični. Jedni su se bojali visokog rasta cijena, što se i obistinilo iznad svih prognoza. Drugi sindikati i dio kompetentne javnosti, unatoč punoj svijesti o prednostima uvođenja eura, ipak su upozoravali na teškoće koje zajednička valuta nosi sa sobom u uvjetima krize, jer bez svoje valute u slučaju asimetričnih kriza, (tj. kriza koje pogađaju samo neke zemlje) pogođene zemlje nisu više u mogućnosti devalvacijom nacionalne valute poboljšati svoju konkurentnost na inozemnim tržištima. Prisiljene su to pokušati mjerama tzv. interne devalvacije. Sindikate je ulazak u Eurozonu plašio zbog izvjesnog smanjivanja plaća i izdvajanja za obrazovanje, zdravstvo, istraživanja, mirovine i druge javne potrebe, jer zemlja u krizi neće imati alternative, a pomoći iz europskih stabilizacijskih i fondova solidarnosti neće biti dovoljne. Eurozona nije optimalno valutno područje. Ona je zapravo poludovršena kuća, bez relevantnog proračuna, bez političke integracije, bez bankarske unije i osiguranja depozita na cijelom svom području. Sindikati su stoga smatrali da s ulaskom treba čekati dok se eurozona ne reformira, kako bi mogla zajedničkoj valuti nuditi prijeko potrebnu pouzdanost.

Sindikalni strahovi nisu neracionalni, iako nisu aktualni, budući da iz Europske unije stižu stalne financijske injekcije pa u toj čaroliji nikoga priča o kriznim okolnostima ne brine. Čarolija će uskoro nestati, izdvajanja za obranu će se umnožiti, europski novci neće pristizati u nedogled i tek tada će se vidjeti je li napuštanje monetarnog suvereniteta bilo mudra odluka. Za sada Hrvatska uživa u prednostima zajedničke valute (niske kamate, nema transakcijskih troškova ni valutnih rizika).

Inflacija. U zadnje vrijeme sindikati su se posebno morali baviti pitanjem visoke inflacije i njezinim uzrocima. Inflacija je posebno pogodila najranjiviji dio populacije. Cijene hrane rastu po dvostruko većim stopama od službenog podatka o rastu troškova života. Poslodavci za inflaciju optužuju rast plaća u javnom sektoru iznad rasta produktivnosti. Sindikati i dio mlađih dobro obrazovanih ekonomista uspješno su dokazivali u javnom prostoru ono što je razotkrila znanost i ekspertiza Europske centralne banke, koja kaže: plaće imaju znatno manji utjecaj na rast cijena od rasta marži i profita poduzetnika. Sindikati nastoje postići kompenzaciju za rast cijena i indeksaciju plaća.

*Politika izigrala prosvjetare i prekršila obećanja.
Simbolika: Hrvatska se razlila po Ilici.*

8. Politika i sindikati

Lijeve opcija. Već smo govorili o tome da sindikati nemaju pravog oslonca i etabliranog odnosa niti s jednom od lijevih političkih opcija. Još od neoliberalnih vremena socijaldemokratska partija nije pokazivala interes za ozbiljnu suradnju sa sindikatima, a i iz prve polovine prošlog desetljeća stvorene su duboke pukotine nemilosrdnim rušenjem prava radnih ljudi u vrijeme *austerity* politika. Destruktivni pristup suradnji sa sindikatima navodni socijaldemokrati popratili bi javnim stavom o sindikatima kao reliktima prošlosti.

Takav odnos za vrijeme financijske krize zapravo je samo nastavak na neuspješni ishod prethodne suradnje još početkom ovog stoljeća, kada su sindikati otvoreno pozvali članove da glasuju za lijeve opcije. Nakon što su iste došle na vlast, vodeća socijalno-demokratska stranka grubo je izigrala sporazume koje su potpisali sa sindikatima prije parlamentarnih izbora. Stvoreno je nepovjerenje koje niti danas nije otklonjeno. Međutim, većini sindikalnih čelnika to je došlo kao dobar povod i izgovor da se klone političkih stranaka, u strahu od podjele i gubitka članstva. Taj oprez, kao što smo rekli, nije spriječio dramatičan pad broja članova sindikata.

Desna opcija. Prazan prostor popunila je desna opcija, koja je u ovih 35 godina hrvatske neovisnosti češće i kvalitetnije ispunjavala sindikalne čežnje. Paradoksalno, ali ona je bila čak i otpornija na neoliberalna zastranjenja i kroz formalne i neformalne kanale surađivala i pregovarala sa sindikatima, što naravno nije eliminiralo mnoga konfliktna razdoblja sa sindikatima za vrijeme njihova vladanja.

Kontrapunkti s postojećom Vladom. Postojeća Vlada, desne profilacije, promijenila je odnos i pod paravanom suradnje kroz formalne oblike nametnula je svoju volju po mnogim pi-

tanjima. Pri tome se služila neistinama, javnim difamacijama, podjelama među sindikatima, eliminiranjem nepodobnih iz tijela tripartitnih konzultacija i hipokrizijom u javnoj promociji koja šalje sliku nekonfliktnosti i suradnje. U svakom slučaju, to joj je uspjelo s dijelom sindikata koje je pridobila na svoju stranu, dok je drugi dio pasivizirala. Treći dio, uglavnom iz prosvjete i znanosti, pokušao je prosvjedima i štrajkom popraviti pogreške vlasti koje je učinila na štetu njihovih članova.

Vlada je uspjela pridobiti i imobilizirati dio sindikata jer je zapravo vodila politiku socijalne kohezije, što je išlo na ruku radnicima i stanovništvu. To je radila na tragu i u skladu s radikalnom promjenom ekonomskih politika Europske unije, kao posljedica izvučenih pouka iz debakla u vrijeme financijske krize. Uslijed toga su i financijske dotacije iz fondova EU-a bile izdašne pa je Vlada mogla dijeliti tuđe novce bez unutarnjih interesnih otpora.

Niti jedan sindikat, pa niti oni koji prosvjeduju i štrajkaju, ne dovodi u pitanje takvu socijalnu orijentaciju Vlade. Sindikati pozdravljaju da su plaće doista znatno porasle, uključujući i minimalnu plaću. Međutim, predsjednik Vlade vodio je brigu prvenstveno o svom političkom računu i interesu. Angažirao je prije dvije godine državni aparat da prije izbora za samo pola godine napravi reformu cijelog sustava plaća u javnom sektoru, što je inače u drugim državama višegodišnji posao. Tako zbrzana reforma³⁵ proizvela je kaos i nepravde u odnosima među plaćama, ali ti problemi premijera nisu puno interesirali. On je tu reformu iskoristio da kroz nju znatno poveća plaće javnim i državnim službama neposredno pred izbore i od toga napravio predizborni adut. Hvalio je učinjeno, a sve one koji su taj loš reformski uradak argumentirano

³⁵ Reforma je napravljena bez analitičke procjene složenosti radnih mjesta, suprotno zakonskim odredbama, a sve radi nedostatka vremena, da bi se posao završio prije izbora.

kritizirali i zbog toga organizirali prosvjede i štrajk optuživao je za političke motive. Jedini koji je pri tome imao političke motive i reformu zloupotrijebio za stranačke svrhe bio je on i njegova Vlada.

Kroz njegove su odluke građani i radnici darivani, ali to nisu bili zajednički darovi kao rezultat suradnje Vlade sa sindikatima. Sindikati se za to nisu niti izborili, niti su to ispregovarali.

Međutim, premijer je učinio dvije druge stvari koje mu dio sindikata jako honorira. Izmjenama Zakona o radu 2023. godine pokušao je nakon dijaloga sa sindikatima riješiti i problem članova i nečlanova. To rješenje Ustavni sud je poništio. Budući da je većina sudaca u Ustavnom sudu bila imenovana od strane vladajuće stranke, jedan dio sindikata sumnja da se radi o vještom manevru vladajuće politike, jer bi sindikati možda s tim rješenjem previše ojačali.

Nadalje, Vlada je riješila i 35 godina star problem sindikalne imovine, naslijeđene još iz socijalističkog režima, koji niti jedna druga vlada nije htjela riješiti. Međutim, i tu je napravila manevar, pogodujući sebi bliskom sindikatu na štetu onih kritičnijih i borbenijih.

Sliku i priliku Vladine politike prema sindikatima najbolje odražavaju izjave dvaju ministara, ministra rada i ministra obrazovanja, koji su javno i bez suzdržavanja izjavljivali u vrijeme štrajka da će razgovarati samo sa sindikatima koji su konstruktivni, tj. s onima koji ne štrajkaju. Tako doista i postupaju. Inače, bivši ministar rada angažirao se u politici divide et impera prema sindikatima, i u tome je bio uspješan. Teško je vjerovati da za stvaranje razdora među sindikatima nije znao premijer.

Zbog kršenja niza demokratskih standarda i pravila u odnosu prema sindikatima, zbog nezakonitih činjenja, dio sindikata pripremio je tužbe Međunarodnoj organizaciji rada.

Predsjednik Vlade dolazi na sjednice Gospodarsko-socijalnog vijeća jednom u tri mjeseca i s tog mjesta promovira vladine politike i odluke. Svojim dolaskom uspio je zagušiti kritičko mišljenje i inicijative, uz pomoć sebi podobnih sindikalnih organizacija. Zašto su to sindikati i poslodavci dopustili? Nije teško naći odgovor. I jedni i drugi osjećaju nedostatak reprezentativnosti i legitimiteta ili, drugim riječima, snage.

Sindikati konkurencija politici. Ako se pokuša napraviti neku sintezu iz ovih primjera, može se zaključiti da se obje opcije, radi stjecanja političkih poena, nisu odnosile prema sindikatima u dobroj vjeri. I lijeva i desna politika doživljavale su sindikate kao konkurenciju. U čemu je razlika? Lijeva je politika na vlasti najčešće kresala troškove, plaće i socijalne izdatke, pri čemu su joj sindikati bili problem. Kada bi odustali od takve politike, onda su sindikate shvaćali kao konkurenciju u želji da samo oni svojim davanjima steknu naklonost birača.

Desna opcija prijašnjih vlada nastojala je podijeliti zasluge za rast plaća sa sindikatima. Doduše, bilo je to teško prikazati drugačije jer su sindikati pregovarali i štrajkali pred javnim auditorijem. Tako je bilo sve do sadašnje Vlade, koja je radi izbora 2004. godine, de facto potisnula sindikate na marginu.

Sindikati doista nisu bili faktor koji je Vladu primorao na zadnji rast plaća i koji je tu nešto izborio. Pripisavši sebi zasluge za taj rast plaća, Vlada je govorila istinu, međutim, nije govorila istinu kada je i prethodni rast plaća u zadnjih deset godina u predizbornoj kampanji prikazala kao isključivo svoju zaslugu. Sindikata, štrajkova i teških pregovora, javnih polemika i sindikalnih pritisaka kojih je bilo mnogo sve to vrijeme, za Vladu kao da i nije bilo.

Vlast je takvim odnosom poslala građanima za sindikate razarajuću poruku. Sindikati zapravo i nisu potrebni jer Vlada povećava plaće i o svemu odlučuje, dok su sindikati samo paravan. To nam potvrđuje da politika u Hrvatskoj, ne samo prema sindikatima, ne posjeduje DNK koja nosi načela i vrijednosti, nego se sve svodi pretežito na puki interes u borbi za vlast. Analiza ovih odnosa nužno vodi ka kritici politike u odnosu prema sindikatima i obavezama iz socijalnog partnerstva i kolektivnog pregovaranja.

Kada je riječ o odnosu vlasti prema radnicima i građanima, znatnim dizanjem svih plaća, pa i minimalne, uz zamrzavanje cijena energije u zadnjih nekoliko godina, teško je artikulirati uvjerljivu kritiku iz sindikalnog rakursa. Ako je sve to i zbog birača, za građane i većinu radnika ispalo je dobro. Međutim, nakon izborne godine, kada izbora nema, počinje, očekivano, sasvim suprotno ponašanje politike. To je stanje u kojem će sindikati svakako imati razloga za kritiku, a odnos vlasti i sindikata vratit će se u prirodne relacije.

Nepremostivi problem gubitka vjerodostojnosti. Sindikati javnih službi u vrijeme financijske krize, još 2009. godine pristali su na smanjenje plaća, vjerujući da time doprinose izlasku zemlje iz krize.³⁶

Prije samog dogovora s tadašnjom desnom vladom, u prethodnoj fazi, najavom su štrajka i dramatičnim pregovaranjem sindikati uspjeli ugovoriti da im se po izlasku iz krize cijena rada vrati na prethodnu razinu. Kada su se dogovoreni parametri iz Sporazuma sindikata i Vlade ispunili i zemlja napokon izašla iz krize (to je bilo krajem 2015. godine), opet desna vlast jednostavno nije ispunila odredbe Sporazuma, jer su procijenili

³⁶ U okviru društvenog konsenzusa o uzrocima krize i načinu izlaska iz nje, koji je zapravo bio sveopće društveno nerazumijevanje istih pitanja, uključujući i sindikate.

da im se to financijski ne isplati. Nije ih bilo briga isplati li im se to moralno.

Time su izigrali 250 tisuća službenika u javnim i državnim službama, i na taj način im poslali poruku da više nikada ne pristaju ni na kakva odricanja. Takvi ishodi predstavljaju razaranje povjerenja, vjere u dijalog i samog smisla pregovaranja sindikata i vlasti. O tome vidi detaljnije u *studiji slučaja* u prilogu.

Ako se tome pridoda prevara lijeve vlade početkom stoljeća, nakon što su ih sindikati podržali na izborima, teško je vjerovati da će ti odnosi u doglednoj budućnosti postati odnosi konstruktivnosti, povjerenja i rada u dobroj vjeri.

EKSKLUZIVNO Svjedočanstvo
str. 22 odbačenog ministra

I ja odlazim zbog Čačića

Kako je šef ZG Holdinga proglasio tajnom plaće, aute, ručkove i kartice

str. 12

DALMATINA/10 zamki najsigurnije autoceste u Europi

str. 38

GLOBUS

NACIONALNI TJEDNIK • Broj 1126 • Izdanje 02712 • 06. 07. 2012. • CIJENA 14 kn • www.globus.jutarnji.hr

**Vilim Ribić potrošio
je 4 milijuna eura na
gradnju sindikalne
palače. Sad više
nema novca za
štrajk protiv Vlade**

BANKROT sindikalnog mogula

PRINTED IN CROATIA

DISTRIBUTORI: CROATIA • BEOGRAD • SIBIRIA • SLOVENIA • SLOVENSKA ZEMlja • HANNOVER • BERLIN • DORTMUND • LIPPE • SCHWAB • DOP

*Slika i prilika hrvatskog društva i medija u njima.
Sindikat nije bankrotirao, ali Globus jeste.*

9. Sindikati i hrvatsko društvo

Na položaj i potencijale sindikata u vrlo velikoj mjeri utječu relevantni čimbenici i okruženje u hrvatskom društvu.

Kapaciteti sindikalnih organizacija. Najveća sindikalna konfederacija ima 40-tak zaposlenih. U vrijeme socijalističkog sistema imala je oko 800 zaposlenih radnika. Druga po veličini ima 15-tak zaposlenih. Treća, svega 6 zaposlenih.

Sindikalne konfederacije udružuju pojedine sindikate, koji financiraju svoju udrugu više razine. Iako sindikati raspoložu znatnim i relevantnim sredstvima, njihovo financiranje konfederacija ne zadovoljava potrebe. Takva situacija slabi stručne kapacitete sindikata tamo gdje su najpotrebniji, u raspravama oko zakona i javnih politika, koje vode konfederacije, a ne sindikati. To je doduše ponešto ublaženo time što konfederacije mogu ponekad koristiti stručno osoblje pojedinih sindikata. Međutim, zbog takvog sustava sindikati imaju vrlo slab kontinuiran rad u okviru nekog područja, a da o istraživanju i ne govorimo.

Neki sindikati u zemlji uspjeli su steći relevantnu imovinu pronicljivim, razumnim i štedljivim upravljanjem svojim prihodima.³⁷ Desetak udruženih sindikata također su izgradili i stotine jeftinijih stanova za svoje članove.³⁸

Pojedini sindikati nisu članovi niti jedne konfederacije te se u smislu solidarnosti nalaze u istoj relaciji koju imaju nečlanovi sindikata u odnosu na članove. Naime, konfederacije sudjeluju u brizi o zakonskim propisima koji idu na korist i tih sindikata, ali oni tome nikako ne doprinose.

³⁷ Primjerice, Nezavisni sindikat znanosti i visokog obrazovanja izgradio je poslovnu zgradu od 7 katova.

³⁸ Bilo je slučajeva, kada član dobije vrlo kvalitetno izgrađen stan, čiju je izgradnju omogućio Sindikat, po cijeni znatno manjoj od tržišne, da bi tada istupio iz sindikata s obrazloženjem da ima kredit i da mu je članarina teret.

Među sindikatima je konkurencija česta, postoji borba za članstvo, ali vrlo rijetko uzajamna solidarnost. Sindikati se ne povezuju prema vrijednostima, već samo onda kada su im interesi oko nekog pitanja identični. To su sigurno faktori koji slabe sindikalne organizacije općenito.

Iracionalni sukobi čelnika dviju najvećih središnjica, koji su trajali dulje od jedne decenije, onemogućavali su suradnju i češće zajedničke inicijative, a zbog toga ideja o potrebi ujedinenja ne postoji. U maloj zemlji, s manje od četiri milijuna stanovnika, postoje čak tri reprezentativne sindikalne konfederacije. Hrvatska ima preko 300 registriranih sindikata. Od njih je 30-tak nacionalno relevantnih.

Mnogi čelnici, pa i među ovih tridesetak, nemaju sklonosti gledati sindikalne probleme u široj slici i na dugi rok. Nedostatak temeljitog društveno-ekonomskog obrazovanja često se pokazuje kao bitan faktor. Problem nekih sindikalnih čelnika je i svojevrsna nebriga za opći interes, koji njima predstavlja nešto što je na dugom štapu i koji obično niti razumiju niti žele razumjeti.

Sindikat policije, uz potporu vlasti, istiskuje i razbija druge manje sindikate u državnim službama. Također, neki sindikalni čelnici nisu u stanju odbiti sirenski zov vlasti, pa uslijed svojih personalnih slabosti, postaju lak plijen manipulacije s vrha vlasti. Dovoljno je jedan takav u nekom skupu sindikata da se raspadne strategija ili taktika u zajedničkim politikama i u nastupu, ili se čak raspadnu dugogodišnji savezi i udruge.³⁹

Kapital i poduzetništvo. Privatni poslodavci organizirani su u samo jednu udругu, koja se zove Hrvatska udругa poslodavaca (HUP) i koja je slabo reprezentativna, po svemu sudeći

³⁹ Tako je npr. jedna od najjačih skupina sindikata u državi, tzv. Vertikala sindikata obrazovanja, od predškolskog do visokoškolskog, ostala bez sindikata učitelja.

slabije i od sindikata, tako da je problem reprezentativnosti u socijalnom dijalogu i kolektivnom pregovaranju jednako velik i na poslodavačkoj strani. HUP se opire rješavanju disparatne pozicije članova i nečlanova sindikata, a nisu zainteresirani niti za rješavanje svog problema iste naravi.

HUP u mnogim sektorima opstruira kolektivno pregovaranje, što je jedan od uzroka malog broja kolektivnih ugovora u privatnom sektoru. Sindikati tamo najčešće nisu u stanju pritisnuti i na to ih primorati. Nije se moguće oteti dojmu da organizirani poslodavci nisu dio sustava tripartitnog trijaloga kroz Gospodarsko-socijalno vijeće radi bavljenja socijalnim dijalogom, već da budu blizu vlasti, kako bi mogli rješavati partikularne probleme, u dijapazonu od problema svojih kompanija do osobnih. To je razumljivije ako se zna da je povezanost s politikom u Hrvatskoj najisplativiji način dobivanja poslova i jamac uspješnosti. Svijet kapitala svoju snagu i utjecaj jače ispoljava u medijskom prostoru.

Mediji i sindikati. Sindikalna iskustva govore da su mediji prije instrument propagande i manipulacije nego što su ogledalo stvarnosti i sredstvo informiranja. Oni su prije svega firma koja mora zaraditi da bi održala svoj pogon. Imajući moć sedme sile, često tu moć koriste za obračune s različitim svjetonazorima, politikama, raznim subjektima društvenog života i pojedinim osobama. I tek nakon senzacionalizma i nakon vođenja raznih obračuna dolazi potreba za objektivnim informiranjem.

Privatni mediji i sami su poslodavci i poduzetnici, jer dolaze iz poslovnog svijeta. Smanjenje poreza, smanjenje javnog sektora, smanjenje radničkih prava, to su i većini vlasnika medija i njihovim urednicima važne stvari. Utoliko im sindikati to nisu. Javni mediji, s druge strane, podložni su političkom

raspoloženju stranke na vlasti i pod njihovim su presudnim utjecajem.

Iako postoje periodi kada se mediji drže profesionalnih kriterija, postoje i duga razdoblja antisindikálnih kampanja, kada su mediji korišteni kao otvoreno sredstvo propagande. Radne ljude nazivali su neradnicima, sindikate ostacima prošlog režima, a čelnike sindikata osobama sumnjivog profila. O sindikalnim čelnicima nije se nikada pisalo dobro pa ispada da loši radnici, u organizacijama prošlog režima, biraju samo loše ljude na čelo. Sindikati pamte nebrojene gorke primjere u kojima se dobro pretvaralo u loše. S obzirom da su sindikati prilično uzorni u svome radu, valjalo je izmišljati, lagati i optuživati bez razloga. To je utjecalo i na reputaciju sindikata.

Javno i privatno. U dijelu javnosti postoji latentna napetost između javnog i privatnog sektora. Vrlo često su se mogle pročitati reakcije raznih komentatora i analitičara banaka, koji kritiziraju pretjerani rast plaća u javnim i državnim službama, te navodnu neefikasnost javnog sektora. To je uobičajena tema u raznim foajeima javnog prostora, a s vremena na vrijeme se aktualizira. Teško je govoriti o pretjeranom rastu plaća, ako se zna da su plaće u javnom sektoru punih sedam godina prvo padale, a nakon pada bile više godina zamrznute.

U vrijeme pandemije zdravstveni sustav odradio je čudesan posao u spašavanju ljudskih života pa je danas priča o neefikasnosti javnih službi povremeni anakroni pjev preostalih neoliberalnih atavizama. Sindikati se oko tog pitanja nisu podijelili, iako su proroci vulgarne varijante neoliberalizma to priželjkivali i u dijelu javnosti uspjeli stvoriti impresiju da je za sve probleme u gospodarstvu kriv prenapuhani javni sektor.

Aktualni čelnici Sindikata znanosti na nedavnim prosvjedima.

Tri dugogodišnja predsjednika Sindikata znanosti potpisuju drugi kolektivni ugovor s ministrom znanosti.

10. Zaključno

Ovaj tekst govori o skućenim prostorima u kojima se sindikati u Hrvatskoj mogu kretati. Govori o okruženju punom stvarnih i potencijalnih protivnika, čija je moć znatno veća od organiziranog rada, čime ne zaobilazimo niti slabosti samih sindikata.

U cijeloj toj priči, sindikati najbolje stoje u sferi legaliteta, iako niti tu stvari nisu doradene do mjere koja bi osigurala sindikatima trajno i stabilno mjesto u društvu i predstavljala ispunjenje međunarodnih standarda i ustavnih pretpostavki te očekivanja od demokratskog ambijenta. No, i takav pravni sustav kakav jest omogućuje slobodno djelovanje sindikata, kada i ako se pojavi zajednički cilj koji ljude motivira na udružene aktivnosti.

Sfera legaliteta je izlog svake države, ali stvari u trgovini mogu izgledati poprilično drugačije nego u izlogu. Pozitivne silnice u propisima, koje građanima jamče slobodno djelovanje u sindikatima, kada i ako se tako žele organizirati, suprotstavljaju se mnogobrojnim negativnim silnicama iz okruženja, čiji je učinak takav da se radnike i građane odbije od želje za sindikalnim djelovanjem.

Vidjeli smo pravosudni sustav kao uglavnom pozitivnu silnicu za individualna radna prava i nedovoljno pouzdanu za kolektivna radna prava i sindikalne organizacije.

Neuvjerljiv rad inspekcije rada potkopava društvenu i pravnu sigurnost, a time i moć sindikata. Socijalni dijalog i tripartizam funkcionira do razine uzajamnog informiranja i primjedbi na zakonske tekstove, ali ne rješava opći položaj sindikata, iako bi mu to trebao biti najvažniji zadatak. On ne omogućuje radnim ljudima sudjelovanje u kreiranju javnih politika i strategija te uklanjanje važnih prepreka radničkim pravima.

Neriješeni odnos prava i odgovornosti između članova i nečlanova sindikata proturječi samom smislu sindikalnog djelovanja. Kako je moguće unaprjeđivati prava za one koji ne žele dati doprinos zajednici za zajedničko dobro? Ako pravni sustav na to sili, tada rezultat mora biti slabljenje, ako ne i nestanak sindikalnih organizacija.

Razmrvljenost i nekoherentnost sindikata, a još i više odbijanje kolektivnog pregovaranja od strane poslodavaca i vlasti, također slabe smisao sindikalne borbe.

Niz je razloga iz društvenog ambijenta i mentalnog stanja nacije koji ne idu sindikatima u prilog. To su: dominacija prošlih ideologija i ekonomskih doktrina suprotstavljenih socijalnoj pravdi i solidarnosti među ljudima; izostanak tradicije sindikalne borbe; dobivena socijalna prava iz uvoza na pladnju; dominacija nacionalnih pitanja nad socijalnima i neadekvatan obrazovni sustav. Sve to porađa smanjenje vjere ljudi u moći sindikata.

Kada sindikalno djelovanje uspijeva pokazati suprotno i kada bi moglo doći do rasta podrške sindikatima, onda nastupa serija drugih faktora koji potapaju podignute nade. Tu je bojazan radnika od učlanjivanja i djelovanja u sindikatu u mnogim firmama i ustanovama, koje sustav ničim ne ohrabruje, a što se uvijek svodi na strah od gubitka radnog mjesta ili šikaniranja zbog sindikalnog djelovanja. Borbeni mentalitet slabi jer niti medijska prezentacija ne daje doprinos reputaciji kakvu sindikati zaslužuju.

Sve to rezultira pritiskom na svijest radnika, koja samu sebe opravdava zbog odustanka od borbe, pronalazeći slabe strane sindikata, ne razumijevajući da baš takav stav dovodi do slabljenja sindikata.

Dominacija pristranog makroekonomskog diskursa u medijima, koji partikularne interese poduzetnika tretira kao opće interese društva i koji predstavlja sindikate kao prepreku gospodarskim perspektivama zemlje, jer traže veće plaće, a time, tvrde, ruše kreditni rejting gurajući zemlju u prekoračenje europskih limita deficita i javnog duga, dodatan je doprinos negativnim trendovima.

I na koncu, manipulativna politika vidi u sindikatima i sa sindikatima prostor za instrumentalizaciju u korist svojih kratkoročnih stranačkih interesa.

Hrvatsko društvo nije sindikate uzdiglo, već su više sindikati uzdigli hrvatsko društvo, dali su mu demokratski štih, stvorili više pravde i umanjili mnoge nepravde te nametnuli neke od svojih vrijednosti kao stupove društva. Sindikati su, nakon profanosti i banalnosti sindikalnih organizacija u socijalizmu, uspjeli afirmirati ideju demokratskog sindikalizma, i bez obzira na opseg djelatne podrške koju imaju u društvu, vrlo je malo onih koji bi sindikatima uskratili nužnost postojanja, poricali korisnu ulogu ili se zalagali za utrnuće sindikalnog rada.

Na žalost, jednom dijelu društva sindikati su nešto što moraju trpjeti, uz mnogo otvorenog i latentnog napora u destrukciji kako radnici ne bi živjeli sa svojim sindikatom, a još manje da bi za njega živjeli. Sindikat je način života, ponekad i smisao, ali ne i trgovina u kojoj članovi kupuju sindikalnu uslugu. Velik dio hrvatskih građana nije obuhvaćen tom inspiracijom.

Pravo je čudo da su sindikati u takvom okruženju postigli toliko puno uz sve prepreke, pa i one koje su njima inherentne. Valja to zahvaliti svim onim ljudima koji rade za sindikate i u njih čvrsto vjeruju.

O uspjesima hrvatskih sindikata nismo konkretnije pisali, već polazimo od toga da su ti učinci očekivani i da sindikati tu

nisu podbacili. Neki doista impresivni rezultati nisu honorirani učlanjenjem ljudi u sindikate.⁴⁰ Vjerojatno ima i suprotnih mišljenja, ali naš se kriterij prosudbe očituje u pitanju: kako bi bilo da sindikata nije bilo?

⁴⁰ Eklatantan primjer je velika inicijativa za prikupljanje potpisa protiv produljenja radnog staža sa 65 na 67 godina. Ta je akcija dovela do odustajanje Vlade. Sindikalno članstvo nije se povećalo.

Metodološke napomene

Ovaj tekst nije istraživački pothvat, već više esej o funkcioniranju hrvatskih sindikata na temelju iskustava i dojмова 35-godišnjeg rada i života u sindikatu jednog od istaknutih hrvatskih sindikalnih čelnika u tom razdoblju. Temelji za iznesene zaključke i ocjene višestruki su i slojeviti. Autor polazi: od općeprihvaćenih istina među sindikatima i u javnom prostoru; od mišljenja koje dijeli većina sindikata, iako ne i svi; od iskustava, posebno iz perspektive sindikata u obrazovanju i javnim službama; od samostalnih zapažanja samoga autora, koji je pratio i živio razvoj nezavisnog sindikalizma paralelno s razvojem nezavisne države. Znanstveni i stručni radovi o ovoj temi nisu bogati, ali neke tvrdnje i podaci preuzeti su iz raspoložive literature u zemlji i inozemstvu.

Sam je autor sasvim svjestan da neka njegova zapažanja nisu istraživački provjerena, da neke ocjene političke naravi to ne mogu niti biti, a čak i da neke tvrdnje mogu biti subjektivne. Unatoč tome što se autor mnogih takvih klonio, moguće je da u tome nije sasvim uspio. Dio tvrdnji koje mogu biti sporne ili nekome neuvjerljive valja uzeti kao hipotezu o stanju, što je poticaj za daljnji dijalog, ali i za znanstvena istraživanja radi potvrde ili pobijanja hipoteza. U tom slučaju, vrijednost rada valja ocjenjivati po tome koliko on može biti poticajan za daljnju raspravu i istraživanje u zemlji. Glavna svrha rada bila je informirati japanske kolege i sudionike konferencije o razvoju sindikalizma u Hrvatskoj, ali i iskoristiti rad za raspravu unutar Hrvatske.

O autoru

Autor je začetnik i osnivač jednog od prvih samoniklih i prvog potpuno nezavisnog i demokratskog sindikata u RH u vrijeme totalitarnog režima, kada to nije bilo zakonito, u predratno vrijeme, kada je to bio rizičan pothvat. Kroz 35 godina rada i života u Nezavisnom sindikatu znanosti i visokog obrazovanja bio je pune 32 godine njegov čelnik, a u nekoliko mandata i predsjednik hrvatske konfederacije sindikata u javnim službama, dugi niz godina voditelj pregovaračkog odbora sindikata javnih službi, organizator velikih štrajkova, prosvjeda i referendumskih inicijativa, član Gospodarsko-socijalnog vijeća i njegov predsjedavajući. Bio je u dva mandata član Europskog ekonomsko-socijalnog vijeća. Nositelj je hrvatskog državnog odlikovanja za doprinos socijalnim i nacionalnim pitanjima i razvitak hrvatskog naroda.

Autor je po obrazovanju diplomirani ekonomist, postdiplomand na studiju makroekonomije. Studirao je još filozofiju i komparativnu književnost.

LITERATURA

INDUSTRIJSKI ODNOSI I SINDIKATI – OPĆI OKVIR

Bagić, D. (2010). *Sustav industrijskih odnosa u Republici Hrvatskoj: hrvatski sindikati između društvene integracije i tržišnog sukoba* (Doktorska disertacija). Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.

Rebac, I. (2010). *Socijalni dijalog i kolektivno pregovaranje u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: TIM press.

Franičević, V. i Matković, T. (2013). Croatia: Public sector adaptation and its impact on working conditions. U D. Vaughan-Whitehead (ur.), *Public sector shock: The impact of policy retrenchment in Europe* (str. 157–196). Cheltenham: Edward Elgar.

IRMO (2016/2018) – publikacije o industrijskim odnosima i ne-standardnom radu (knjige/izvještaji).

KOLEKTIVNO PREGOVARANJE

Bagić, D. (2022). *Kako unaprijediti kolektivno pregovaranje u Hrvatskoj: analiza i preporuke*. Zagreb: Friedrich-Ebert-Stiftung.

Bodiroga-Vukobrat, N. i Laleta, S. (2007). Posebnosti kolektivnog pregovaranja u europskome i hrvatskome pravu. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 28(2), 1039–1067.

Samaržija, F. (2023). Open issues of trade union representativeness for collective bargaining in Croatia. *Pravni vjesnik*, 39(1), 7–29.

Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike. (2025). *Studija o kolektivnom pregovaranju u Republici Hrvatskoj*. Zagreb.

Zbornik radova (2016). Utjecaj kolektivnih ugovora na prava radnika u RH, Matica hrvatskih sindikata.

REVITALIZACIJA SINDIKATA

Butković, H. (2018). *Innovative practices of Croatian trade unions*. Brussels: European Trade Union Institute (ETUI).

Butković, H. (2023). Societal resources as sources of trade union power in Croatia and Poland. *Transfer: European Review of Labour and Research*, 29(1), 27–44.

Bagić, D. i Bagić, M. (2015). Sindikati i kriza: promjene u strategijama djelovanja. *Revija za socijalnu politiku*, 22(1), 1–25.

EKONOMSKI UČINCI SINDIKATA I KOLEKTIVNOG PREGOVARANJA

Bejaković, P., Badun, M. i Pezer, M. (2023). *The role of collective bargaining in reducing income inequality in Croatia*. Zagreb: Institut za javne financije.

Blyth Mark (2015). Politika rezanja potrošnje, Nezavisni sindikat znanosti i visokog obrazovanja

Eurofound. (2015). *Collective bargaining in Europe in the 21st century*. Luxembourg: Publications Office of the EU.

Stiglitz J. (2016). *The Euro*. W.W. Norton & Company.

Stiglitz J. (2020). *Rewriting the Rules of the European Economy*. W.W. Norton & Company.

Studija slučaja 1

PAD ČLANSTVA I POZICIJA SINDIKATA

Sindikati imaju troškove u borbi za veća prava svih radnika. Organizacije prosvjeda koštaju, pomoći ljudima također, kao i rad profesionalnog pogona sindikata (za pregovore sindikati moraju imati kvalitetne i dobro potkovane ekonomiste i pravnike). U Republici Hrvatskoj te troškove financiraju samo članovi sindikata koji pritom još preuzimaju i rizike sukoba s poslodavcem i troše svoje vrijeme za rad same organizacije sindikata.

Međutim, u plodovima tih napora uživaju članovi, koji tome doprinose, ali i nečlanovi sindikata, koji tome ni na koji način ne doprinose.

Napori članova sindikata daju nesumnjive stvarne, nesporne i osjetne rezultate i povećavaju standard svih radnika. Kada to ne bi bilo tako, sindikati ne bi imali opravdanje za postojanje i svoj društveni status niti bi bili ustavna kategorija u gotovo svim demokratskim zemljama.⁴¹

Opravdanja za privilegiranu poziciju nečlanova sindikata glase otprilike ovako. Kažu da nečlanovi imaju pravo na negativnu slobodu udruživanja, što god to značilo;⁴² da njih ne plaća sindikat; da oni imaju ugovor o radu s poslodavcem; da je tim ugovorom i zakonom predviđeno da budu plaćeni za svoj rad i da se njih ne tiče tko i kako određuje cijenu rada.

⁴¹ Iako je ova tvrdnja intuitivno jasna, pa i trivijalna, ovdje ju spominjemo kao svjedočanstvo hrvatske stvarnosti, u kojoj egzistira antiteza o tome da radnici od sindikata nemaju koristi. Dugi niz godina takvu su kampanju u SAD-u vodile neke američke kompanije.

⁴² Nitko nikada nije ih tražio da se moraju učlaniti u sindikat, jer je članstvo u sindikatima dobrovoljno. Tražilo ih se da daju doprinose zajedničkim naporima, jer od tih rezultata i oni imaju koristi.

Pitanje opstanka sindikata. Međutim, s onu stranu pitanja o etičnosti takve pozicije i pravne zasnovanosti, to pitanje pretvara se u pitanje društvene opravdanosti i opstanka sindikata. Nečlanovi sindikata se ne učlanjuju, jer ne vide razloga s obzirom da sva prava koja sindikati izbore uživaju i oni. Zašto bi plaćali sindikalnu članarinu kada mogu ista prava dobiti i besplatno. I jedni i drugi računaju da će uvijek biti onih koji će zadržati svijest o zajedničkom interesu te za njih plaćati članarinu i voditi bitke koje su istovremeno i njihove.

Problem sindikata je u tome što je potonjih sve manje, kao što smo vidjeli iz tridesetogodišnjeg pada članstva. Izlasci iz sindikata nisu masovni i nagli jer na terenu to sindikalni povjerenici manje ili više uspješno amortiziraju, ali su takvi izlasci pojedinačni, kap po kap, i kontinuirani, u dugom roku. Vjerni članovi odlaze u mirovinu, mladi se ne učlanjuju, a mnogi samo čekaju neki razlog da napuste sindikat.⁴³

Sindikati nastoje tome parirati tako da se sve više bave onime čime su se bavili pseudo-sindikati u komunizmu - povoljnim nabavkama, izletima, sportskim aktivnostima, solidarnim pomoćima onima u nevolji i slično. Kao što vidimo po podacima, takve aktivnosti nisu spriječile osipanje članstva.

Pitanje društvenosti društva. Međutim, osim problema za sindikate, ovo postaje problem za društvo i demokraciju. Slabi sindikati ili, bolje rečeno, sindikati koji ne predstavljaju relevantan broj radno ovisnog stanovništva ne mogu biti vjerodostojan sugovornik ili faktor socijalne stabilnosti i teško mogu

⁴³ Evo nekoliko tipskih slučajeva. Nakon što je sindikat štrajkom ili pregovorima uspio povećati plaće, neki radnici odluče istupiti iz sindikata, jer im se automatski povećala i članarina (članarina se obračunava u postotku plaće). Nadalje, član ne želi biti u sindikatu zato što se posvađao s povjerenikom. Istupanje ga ništa ne košta. Čest je slučaj da član napusti sindikat jer nije uspio u borbi za neko pravo. Ne tiče ga se što je taj isti sindikat prethodno puno puta unaprijedio njegova prava. Opet, ništa ga ne košta. Lista razloga je, naravno, puno veća.

biti ozbiljan partner u socijalnom dijalogu, čime se pluralizam na socijalnoj sceni guši ili se pretvara u neuvjerljivu farsu. Nije teško zaključiti da se bez utjecajnih sindikata potkopava ne samo europski socijalni model, već i demokratski poredak, onakav kakav se prakticira u Europi. Sindikati kao ustavna kategorija nisu u stanju ispunjavati svoju ustavnu misiju. Sa slabim sindikatima otvaraju se vrata za rast nejednakosti, slabljenje socijalne kohezije i, na koncu, radikalizaciju političke scene.

Inozemna iskustva i sindikati u tragediji zajedničkog dobra

Ova situacija nije nova i nije hrvatski specifikum. Svjesni ovog problema, niz zemalja odavno je riješilo taj problem i kao rezultat te su zemlje poznate po visokoj sindikalnoj gustoći.⁴⁴ U onim zemljama u kojima to nije riješeno u pozadini

⁴⁴ Sve zemlje koje nisu riješile problem privilegirane pozicije nečlanova imaju nisku sindikalnu organiziranost. Zemlje koje su riješile taj problem imaju 80 do 90% članstva u sindikatu (npr. skandinavske zemlje, Kanada, Belgija, Njemačka). Najbolji primjer su Belgija i Francuska, dvije susjedne zemlje slične socijalne kulture. Belgija ima preko 70% članstva jer je riješila taj problem. Francuska ima 9% članstva u sindikatu jer nije riješila taj problem. Ako pitate površno upućene, oni će vam reći da je to zato što su u Francuskoj sindikati politički podijeljeni prema ideološko-stranačkim kriterijima. Istina je da su tako podijeljeni, ali i u Belgiji su tako podijeljeni. Dakle, u Francuskoj problem člana i nečlana nije riješen, a da je riješen, ljudi ne bi napuštali sindikate (jer bi to osjetili opipljivo). Tada bi mogli samo birati, bez posljedica po svoja prava, između postojećih sindikata, sukladno svojim svjetonazorskim afinitetima. Ovako mogu birati između članstva i nečlanstva u sindikatu. U Kanadi je taj problem riješen još davne 1948. godine; riješio ga je sudac Rand u jednom radnom sporu pa se zove Randova formula. U SAD-u je „agency shop clause“ ili doprinos solidarnosti bio na snazi sve dok Trump to nije ukinuo u svom prvom mandatu putem sudaca koje je on imenovao u Vrhovnom sudu.

je uglavnom ideološka fiksiranost na potrebu slabljenja sindikata.⁴⁵

U politološkoj teoriji taj je problem poznat već skoro 200 godina. On je s vremenom prepoznat kao fenomen „free-riders“ (slobodni jahači ili šverceri) ili „no free lunch“ (nema besplatnog ručka).

Taj se problem u politološkoj znanosti definirao kao „tragedija zajedničkog dobra“. Radi se o situaciji u kojoj zajedničko dobro koriste svi, a nitko o njemu ne brine i ono neminovno propada⁴⁶. U zemljama u kojima postoji otpor rješenju ovog problema, sindikati postaju to zajedničko dobro koje propada jer o njima brine sve manji broj ljudi, do mjere kada postaju irelevantni.

Neuspjeli pokušaji izravnjanja pogodnosti i odgovornosti

U Hrvatskoj su dvije različite vlade, jedna lijeva 2002. godine, a druga desna 2023. godine, prihvatile argumentaciju sindikata i unijele u Zakon o radu odredbe prema kojima je trebala biti podijeljena odgovornost za zajedničko dobro između čla-

⁴⁵ U SAD-u su neoliberalne ideologije potakle antisindikalnu promidžbu za „pravo na rad bez sindikata“ i tako ojačali fenomen „free ridera“ s ciljem da oslabe stranu rada i omoguće slobodniji prostor za smanjenje poreza na krupni kapital, i stagnaciju radničkih plaća za više od desetljeća (vidi Stiglitz, *Rewriting the Rules of European Economy*, str. 270.).

⁴⁶ Poznat je primjer livade koju nitko ne posjeduje, ali sve veći broj pastira vodi stoku na ispašu. Ako samo neki o njoj brinu, dok ju svi drugi koriste, dogodit će se da uskoro nitko o njoj neće brinuti i za nekoliko godina livada je propala i više nitko od nje nema koristi. Primjer je još 1833. uveo u ekonomsku znanost William Loyd, a termin „tragedija zajedničkog dobra“ uveo je Garret Hardin 1968. godine. Značajan doprinos toj temi dala je dobitnica Nobelove nagrade za ekonomiju Elinor Ostrom. Zanimljiv je i Mancur Olson, koji tvrdi da niti jedan kolektivni poticaj ne dolazi od racionalnih individua motiviranih zajedničkim interesom. Prema njemu, takva akcija može se odvijati samo ako postoje selektivni pojedinačni interesi. (vidi Mancur Olson, *Logic of collective action*).

nova i nečlanova Sindikata. U prvom slučaju radilo se o tzv. doprinosu solidarnosti prema uzoru na neke zapadne zemlje (npr. Švicarska) i sukladno preporukama Međunarodne organizacije rada⁴⁷ po tom pitanju. Doprinos solidarnosti u iznosu od dvije trećine prosječne sindikalne članarine svaki mjesec trebali su sindikatima plaćati nečlanovi za korištenje povoljnosti iz kolektivnog ugovora, sve dok je ugovor na snazi i pod uvjetom da se kolektivni ugovor prihvati referendumom u cijelom sustavu.

Tragedija Ustavnog suda. Ustavni sud Republike Hrvatske poništio je takvu odredbu, baš kao i onu 20 godina kasnije. 2023. godine Vlada je u dogovoru sa sindikatima promijenila Zakon, po uzoru na njemačka rješenja oko tog problema. Plaća je svima morala biti ista, ali su članovi sindikata trebali od poslodavca primati umjereno veće jednokratne materijalne naknade u jednoj godini, npr. regres za godišnji odmor ili naknadu za Božić.

Ovdje se ne možemo upuštati u dokazivanje o tome koliko su i jesu li te odluke bile svjetonazorski pristrane i motivirane animozitetima prema sindikatima, loše argumentirane, činjenično netočne, a ponajviše štetne za razvoj parazitizma i neracionalnih odnosa među ljudima. To je tema za zaseban znanstveni rad. Međutim, od činjenica koje su potrebne za znanstveni pristup, na ovom mjestu iznijet ćemo samo jednu: *kako su to doživjeli sindikati.*

Inače, ugled Ustavnog suda u hrvatskom društvu zbog mnogih drugih odluka i problema srozan je do mjere da je Ustavni sud predmet žestoke kritike mnogih, pa i izabranog predsjednika države. Suce Ustavnog suda imenuje politika, oni su stoga po mišljenju većeg dijela hrvatske javnosti zapravo političko

⁴⁷ U *Digestu* Međunarodne organizacije rada, taj se institut naziva „agency shop clause“.

tijelo, a ne sud. To tijelo često ekstenzivno tumači tekst Ustava, sukladno političkom oportunitetu, i time oblikuje odnose u društvu.

Mišljenje sindikata o Odluci Ustavnog suda. Sindikati su uočili, po vrsti argumenata i načinu pisanja, da je njezine bitne dijelove, bez puno prikrivanja, pisao profesor radnog prava Sveučilišta u Zagrebu poznat po neoliberalnim i antisindikalnim djelima i riječima. Odluku po svemu sudeći nije pisao niti jedan sudac Ustavnog suda.

Ono što zabrinjava jest izostanak rigoroznosti Ustavnog suda (profesora radnog prava) prema činjenicama, s obzirom da je Odluka utemeljena na neistinama.⁴⁸ Osim toga, donijeli su odluku koja bitno utječe na budućnost socijalnih odnosa u Republici Hrvatskoj, koja je suprotna volji socijalnih partnera, a čak i suprotna volji vlasti, koja jedina ima puni demokratski legitimitet i obavezu za oblikovanje društvenih odnosa u zemlji. Suci Ustavnog suda nisu prošli izbore i ne smiju prekoračivati ovlasti u tumačenju Ustava.

Indikativno je da Odluka Ustavnog suda nije dala konstruktivne sugestije kako da se dogovoreni cilj socijalnih partnera uredi na drugačiji, po njihovom viđenju ustavno prihvatljiv način (ako su već imali neke pravne primjedbe), već su odbili bilo kakvu mogućnost da se taj društveni problem riješi.

Posebno je iritantno da Ustavni sud RH sebe tretira nepogrešivim. Nije organizirao, prije Odluke, saslušanje zainteresiranih strana, a nakon Odluke ne postoji mogućnost žalbe niti ispravak pogrešne odluke, a kamoli da bi postojala odgovornost za teški propust manipulacije u pravnom poretku.

⁴⁸ Ustavni sud je tvrdio da Ministarstvo rada ne iznosi točne navode u situaciji u Njemačkoj. Nakon te odluke Ustavnog suda njemačka televizija Deutsche Welle pokazala je kako Ustavni sud Republike Hrvatske iznosi netočne navode o situaciji u Njemačkoj.

Ambijent *lock-out*. Ovo nije priča o Ustavnom sudu, već zapravo priča o ambijentu isključenosti u kojem djeluju hrvatski sindikati u izvedbi sudstva i politike. Čini se jako teško s ovakvim preprekama sindikatima povećati članstvo. Učlanjenja se događaju u sredinama koje su opterećene ozbiljnim napadima na prava radnika, kada sindikat uspije nešto učiniti. Ljudi se tada učlanjuju ili pak ne izlaze iz sindikata. Ali to nisu stalno prisutne situacije, niti se događaju na mnogim mjestima. Ako se situacije ne ponavljaju, tada opet imamo isti trend. Ljudi ne žele plaćati ono što ne moraju. Ljudi nisu toliko racionalna bića da bi na dugi rok brinuli o zajedničkim interesima, koji su zapravo iz perspektive običnog građanina uvijek neizvjesni i na dugom štapu. Stoga, mnogi preferiraju neposredne interese od danas i najdulje do prekosutra.

Kada ništa ne košta, sve može biti razlog

Neoliberalni duh vremena uzrok je padu članstva utoliko što nije pogodovao stvaranju zakonskih okvira za jačanje sindikalnih organizacija, već je djelovao suprotno na nositelje moći. Međutim, ***neoliberalizam*** je konceptijski i politički mrtav još od sredine prošlog desetljeća (naravno, ne i u svim glavama, primjerice, sudaca Ustavnog suda) pa je negativan reputacijski pritisak relevantnih društvenih faktora na sindikate i ideje socijalne pravde oslabio. Međutim, članstvo se ne oporavlja, već i dalje pada, iako sindikati ne rade ništa manje ili lošije nego prije. Nemamo dvojbe da bi se oporavak članstva ekspresno dogodio kada bi radnik, ako nije u sindikatu, mogao izgubiti neko pravo, koje su sindikati izborili ili ugovorili. Primjerice, 2002. godine, kada je u primjeni bila zakonska odredba o doprinosu solidarnosti, članstvo je u mnogim sindikatima naglo poraslo u samo jednoj

godini. Poznato nam je da je u visokom obrazovanju porast bio 25%.⁴⁹ Očito neoliberalne ideje nikome nisu religija takve inspiracije uslijed koje bi zanemarili svoje materijalne interese. Kada je taj pravni institut krajem 2003. godine ukinuo Ustavni sud, članstvo je opet počelo opadati, sporije nego što je bilo naglo učlanjivanje.

Niti *suradnja s političkim i stranačkim opcijama* ne bi bila razlog padu članstva, čak i da je ta suradnja bila u većoj i sustavnoj mjeri. Da radnika nešto košta izlazak iz sindikata, on bi ostao u sindikatu i protestirao zbog suradnje s njemu neprihvatljivom političkom opcijom, ali bi dobro razmislio prije nego li bi eventualno istupio. Ovako je imao izgovor za glasovanje nogama, umjesto da raspravlja i glasuje unutar sindikata za ili protiv takve *suradnje s nekom politikom*. I ovo je jedna dimenzija društvene štetnosti Odluke Ustavnog suda za razvoj demokratske kulture i raspravnog dinamizma.

Socijalna pitanja i dalje će biti u drugom planu zbog *nacionalnih frustracija*, ali ona se ne sudaraju međusobno, pa ni to ne može biti presudni razlog za pad članstva, iako može biti razlog za izostanak aktivizma radništva. Međutim, ako bi imao materijalno-financijske razloge za ostanak u sindikatu, bio bi više zainteresiran za njegov rad, a borba za sindikalna pitanja pretvorila bi se i u *tradiciju* kroz neko vrijeme. Pod tom pretpostavkom vidljivo je da niti *iseljavanje* niti *propast industrije* ne bi smanjili motive za ostanak ili priključenje sindikatu.

⁴⁹ Dio radnika koji nisu bili članovi sindikata kalkulirali su: „Ako moram plaćati doprinos solidarnosti sindikatu u iznosu od 0,6% mjesečne neto plaće, time mogu uživati sva prava iz kolektivnog ugovora, međutim, ako se učlanim u Sindikat i platim još nešto više (npr. 1%), imam i svu sindikalnu zaštitu i interne povoljnosti.“

Kada je riječ o radu sindikata, niti uredno i **čestito djelovanje sindikata** niti izostanak skandala u sindikatima ne utječu na broj članova u njima. Činjenica je da radnik pozitivnosti u djelovanju sindikata ne mora registrirati, ali i može. Međutim, njegova ideja da ne plaća ono što ne mora većeg je motivacijskog intenziteta od njegovog pozitivnog ili negativnog mišljenja o radu sindikata.

Vrijedi isto i za odnos prema **uspjesima u radu sindikata**. Radnik može biti nečlan, a podržavati sindikalne aktivnosti. Zanimljivo je da su sindikati u borbi za neke ciljeve imali masovnu, čak i aktivnu potporu nečlanova sindikata, ali to nisu osjetili na povećanju članstva. Na taj način, primjerice, sindikatima nisu honorirani čak niti **neki spektakularni sindikalni uspjesi**, kao što su npr. sprječavanje produljenja radnog vijeka sa 65 na 67 godina ili sprječavanje davanja inozemnim kompanijama u dugogodišnji zakup nacionalnih autocesta ili dvocifreno povećanje plaća nakon velikog štrajka u uvjetima niske inflacije, itd. Sindikat znanosti i visokog obrazovanja u tri je navrata spasio mlade znanstvenike od prekarnog radnog odnosa. Ti se mladi ljudi uglavnom nisu učlanjivali u Sindikat.

Studija slučaja 2

ANTOLOGIJSKA PREVARA: ISHOD SPORAZUMA O OSNOVICI⁵⁰

Okolnosti

Velika financijska globalna kriza već je u prvom kvartalu 2009. godine⁵¹ postala opipljiva i Vlada je počela tražiti rješenja putem smanjenja javne potrošnje.

Natezanje između Vlade i sindikata oko smanjenja plaća u javnom sektoru bilo je najvažnija tema u javnosti tih mjeseci. Nastavila se i u godinama koje dolaze u pravcu smanjenja ostalih materijalnih prava zaposlenika. Zahtjevi iz Europske unije i međunarodnih financijskih institucija odnosili su se na smanjenje plaća, drugih troškova i javnih izdataka. Takvu politiku nazivalo se tada najčešće politikom štednje, stezanja remena ili kresanja javne potrošnje.⁵²

O tome zašto takva ekonomska logika ima samoubilački karakter, zašto ne može izvući zemlju iz ekonomske krize, zašto je bila tako jednostušno prihvaćena u zemlji, zašto to zapravo nije politika štednje i **što je njezin** izvor pisalo se u stotinama knjiga i članaka, i danas je taj potez konsenzualno prihvaćen

⁵⁰ Plaća se u javnom sektoru u Hrvatskoj obraćunava kao umnožak koeficijenta složenosti poslova i osnovice. Koeficijenti su stalni i o njima se ne pregovara, a pregovara se o osnovici, tako da je to zapravo sporazum o plaćama.

⁵¹ Neki ekonomisti to nazivaju Velikom recesijom. Dražen Kalodera, legendarni hrvatski ekonomist, tih je dana objašnjavao na duhovit način koja je razlika između recesije i krize: „Recesija je kada moj susjed izgubi posao, a kriza je kada ja izgubim posao“. Radi daljnjeg sadržaja, podsjetit ćemo: recesija je kada neka zemlja ima dva uzastopna tromjeseća pad bruto domaćeg proizvoda. Kriza je kompletni poremećaj svih tokova u gospodarstvu i društvu, a ne samo pad proizvodnje.

⁵² Stručni dio ekonomske javnosti to je zvao internom devalvacijom ili austeritv politikom.

kao teški promašaj Europske unije u razdoblju od 2009. do 2014. godine.

Hrvatska je teturala pod teretima financijske krize, zatim, odmah nakon nje, pod posljedicama euro krize, velike nezaposlenosti i društvenih sukoba oko ograničenih resursa. U tom razdoblju počelo je najmasovnije iseljavanje u povijesti hrvatskog naroda.

Kako su se sindikati nosili s krizom. Sve institucije u zemlji, svi mediji i medijski komentatori, svi političari iz pozicije i opozicije, čak i socijaldemokratske, svi su tražili, očekivali i zagovarali smanjenje plaća u javnom sektoru. Vlada je pod pritiskom domaćih i međunarodnih faktora nekritički preuzela takvu politiku i krajem ožujka te godine smanjila svim javnim službama plaću za 6%. Vladajuća politika usvaja u Saboru zakon prema kojemu će osnovicu za plaće u javnim i državnim službama u naredne dvije godine utvrđivati Vlada uredbom, čime je Vlada prekršila ne samo postojeći kolektivni ugovor iz 2006. godine, već i jedno od temeljnih načela Ustava i vladavine prava (ugovori se ne mogu derogirati zakonom) i tako smanjila plaću javnim službama (prosvjeti, zdravstvu, znanosti, državnoj upravi...) za 6 posto, vraćajući je na razinu prethodne 2008. godine.

Naime, Vlada je u siječnju, tri mjeseca prije toga, povećala plaće u javnim službama za tih 6%, poštujući obaveze po Sporazumu⁵³ iz 2006. godine. To je bila crvena krpa medijima.

⁵³ Čitatelja ne treba zbunjivati naziv „Sporazum“. Svaki pisani dogovor, bez obzira kako je nazvan, između socijalnih partnera ima pravni učinak kolektivnog ugovora u hrvatskom pravnom sustavu, iako su neki teoretičari radnog prava (oni koji su radili za Vladu) pokušavali dokazati suprotno, čak i javno. Mi vjerujemo da su u Vladi inzistirali na nazivu Sporazum, prilikom sklapanja, zato što su se nadali da ih on neće obavezivati kao kolektivni ugovor, međutim, mi smo to dobro proučili pa smo im naizgled popustili da se dogovor može zvati i sporazum. Sudovi su nam, naravno, dali za pravo. „Ruža bi jednako mirisala kada bi se i drugačije zvala“ (W. Shakespeare).

Mediji su brujaali da Vlada povećava plaće u vrijeme kad ih zbog krize cijeli svijet smanjuje, iako je sama svjesna u kakvoj smo situaciji.

Sindikati su tragali za pravnim osloncem koji bi primorao Vladu na poništenje Zakona. Dio pravnika je smatrao da u uvjetima krize, s obzirom na konvencije Međunarodne organizacije rada, Vlada ima pravo poništiti ugovore Zakonom, ali samo kao iznimnu i vremenski ograničenu mjeru.

Bez sigurnog pravnog oslonca, sindikati su se odlučili okrenuti svojim tradicionalnim načinima, pritisku i štrajku. Tako je počela i trajala do 2016. godine borba za sprječavanje da se plaće i kvaliteta života naših članova razbiju u kolima koja jure niz brdo, u biti zbog kolektivnog i kontinentalnog neznanja o tome kako izaći iz krize. Kola su se ipak razbila i raselila 400 tisuća ljudi širom svijeta.

Sindikati su odmah nakon otkazivanja Sporazuma iz 2006. godine zaprijetili štrajkom te otvorili socijalni spor i tražili mirenje. Kroz mirenje, sindikati su uspjeli dogovoriti temeljno načelo, da će Vlada vratiti 6% osnovice kada zemlja izađe iz krize. Međutim, tijekom više od mjesec dana pregovora s ministrima, na čelu s ministrom financija, Vlada nije htjela prihvatiti neke od naših ključnih odredbi, koje jamče da će se vraćanje osnovice i dogoditi. Umjesto preuzimanja pravnih obaveza, htjeli su ugraditi benignu deklaraciju o tome da će Vlada brinuti o plaćama.

Sindikati su prekinuli pregovore i najavili štrajk u tjednu koji je završavao lokalnim izborima. Osude da se bavimo izborima i politikom frcale su s raznih strana, a mi smo se, međutim, bavili sindikatom na način da smo koristili politički događaj, izbore, kao sredstvo pritiska. **Štrajk pod nazivom „Šest do dvanaest za javne službe“ trebao je započeti na isti način**

kao i veliki štrajk 2006. godine. Sukcesivno. Štrajkati su trebali prvog dana prosvjeta i znanost, a drugog dana zdravstvo, kultura i socijalna skrb.

Na kraju je Sporazum o osnovici potpisan u noći prije jutra kada je štrajk trebao početi, oko 2.30h, nakon 19 sati neprestanih pregovora. Svi su te noći bili silno frustrirani, ljuti i nestrpljivi, osim sindikata, koji su bili zadovoljni rezultatom svojih napora. Građani su, međutim, trebali i htjeli znati hoće li se ujutro štrajk održati i trebaju li djecu voditi u školu ili ih na drugi način zbrinuti. Nastavnici su također morali znati ima li štrajka. Svi oni to su saznali ujutro kada su se probudili i upalili radio.

Isto jutro toga dana održali smo konferenciju za tisak i razjasnili odredbe Sporazuma. Sporazum je bio odobren na referendumu članstva velikom većinom.⁵⁴

Sreća nije dugo trajala jer dva mjeseca kasnije Vlada, temeljem inozemnog pritiska, inzistira da mora opteretiti mirovine i plaće javnih službenika te traži ponovno smanjenje osnovice od 8 posto i ukidanje božićnice i regresa. Sindikati zbog toga traže smjenu ministra financija.

Međutim, Vlada ovaj put nije mogla niti politički niti pravno derogirati sporazum koji je potpisala dva mjeseca ranije pa nam nije trebao novi štrajk. Naime, konvencija Međunarodne organizacije rada dopušta razvrgavanje ugovora i ukidanje ugovorenih prava samo ako se radi o poremećaju u ekonomiji i društvu koji se nije mogao predvidjeti u vrijeme sklapanja spornog ugovora. Dakle, Vladi je situacija 2 mjeseca ranije

⁵⁴ Sindikat Preporod jedini je sindikat koji se nije slagao, već je agitirao protiv Sporazuma. Njegovi su članovi odbili Sporazum na referendumu, ali s obzirom da je u to vrijeme taj sindikat bio manjinski, to nije imalo nikakav utjecaj na važenje Sporazuma.

bila savršeno poznata i takva derogacija bila bi neupitno kršenje i konvencije, a time i Ustava.

Nakon toga nastavila se višegodišnja borba za očuvanje tog sporazuma i protiv vladinih „mjera štednje“. Svi ti događaji promijenili su mnogo toga u poziciji, percepciji i snazi sindikata u odnosu na prethodna dva desetljeća. Borba nije bila samo protiv nekoliko vlada, prvo desne, a zatim lijeve vlade, a onda opet desne, već smo vodili mučnu borbu i s medijima, koji su napadima na nas, a vođeni vlastitim poslovnim interesima, radili u službi cijelog poslovnog sektora (kapitala) ili, točnije rečeno, mislili su da rade u njihovu korist.

Lijeva opozicija nije nas podržala, već je kritizirala Vladu što nije odlučnija, brža i okrutnija u stezanju remena. Nismo imali podršku niti jednog centra društvene moći, a i **članstvo** nam je bilo zbunjeno. Neki osvjedočeni i istaknuti prijatelji Sindikata tada su ishitreno izašli iz Sindikata, smatrajući našu politiku neodgovornom prema društvu i zemlji. Doista je bilo teško.

Sveopće neznanje kako voditi ekonomsku politiku u vremenu krize nije zaobišlo niti sindikate. Sindikalni ljudi najčešće nisu tražili smanjenje plaća, ali su i oni mislili, otvoreno ili prikriveno, da je to rješenje za spas radnih mjesta njihovih radnika, pogotovo su tako rezonirali čelnici sindikata iz privatnog sektora, svakodnevno suočeni s otpuštanjima.

Budući da je u zemlji sa svih strana išao pritisak da je smanjenje plaća u javnom sektoru imperativ, sindikati javnih službi morali su se tome prilagoditi. Tek su kasnije shvatili da se trebalo opirati bilo kakvom smanjenju plaće u vrijeme krize, upravo zato da bi se moglo iz nje izaći.⁵⁵ Međutim, sindikati su inzistirali da odricanja moraju biti raspoređena ravnomjerno

⁵⁵ Legendarna je izjava Warrena Buffeta, povodom financijske krize: „Ako želiš izaći iz rupe, nemoj dalje kopati“.

u svim sektorima društva (horizontalno) i pravedno u svim slojevima društva (vertikalno). Ako to vlast ne želi ili iz nekog razloga ne može, onda smo ponudili rezervno rješenje, tj. neka se vlast sporazumom obveže na povrat oduzete visine osnovice za plaće kada zemlja izađe iz krize. Potonje je bio pristup koji je Vlada nakon ovih događaja na kraju prihvatila.

Nemjerljiva važnost postignutog Sporazuma.

Vlada je pod pritiskom štrajka, nekoliko dana prije lokalnih izbora, njoj iznimno važnih, ali i temeljem naših argumenata pristala na dogovor i potpisala jedan od najvažnijih sindikalnih dokumenata ikada ugovorenih, barem u javnom sektoru, koji je na snazi bio sve do pred kraj 2015. godine, toliko dugo koliko je depresija u zemlji trajala. Sporazum se zove *Dodatak sporazumu o osnovici*; „dodatak“ zato **što je vezan na Sporazum iz 2006.** godine, koji je bio rezultat četverodnevnog štrajka u javnim službama, a koji Vlada zbog krize nije ispunila samo u trećoj od tri godine njegova važenja.

Vrijednost postignutog sporazuma za sve zaposlenike bila je ogromna. Naime, Hrvatska je u krizi bila najdulje od svih europskih zemalja (ne računajući Grčku), i to sve do pred kraj 2015. godine. I sve to vrijeme sporazum je zaštitio ljude od smanjenja osnovice i dubljeg zahvata u plaće. Izbjegli smo sudbinu grčkih javnih službi. Drugi bitni cilj sporazuma ticao se očuvanja relativne cijene rada u javnim službama u odnosu na druge dijelove društva. Nismo mogli pristati na dogovor samo o tome da se ljudima povisi plaća za tih oduzetih 6% kada zemlja izađe iz krize. Naime, do trenutka tog ponovnog vraćanja visine plaće na predkrizno vrijeme plaće u privredi rasle bi prirodno po nekoj stopi, a naše bi bile zamrznute pa tih 6% zapravo ne bi bilo dovoljno da ukloni novo zaostajanje naših plaća za drugim plaćama u zemlji. Drugim riječima,

osim povratka na nominalnu razinu prije krize, nama je od presudne važnosti bila relativna cijena rada jer ona određuje naš status i vrijednost našeg rada u društvu. Dakle, naša se osnovica, ugovorili smo tako, trebala još dodatno korigirati za onoliko koliko je narušen njezin odnos prema prosječnoj plaći u privredi od razdoblja potpisivanja Sporazuma do trenutka izlaska iz krize. I treći cilj koji smo Sporazumom postigli bila je zaštita kupovne moći javnih službenika zbog inflacije⁵⁶. Ta tri cilja uspjeli smo ugraditi u Sporazum.

Štiteći relativnu cijenu rada, Sporazum je time zapravo odigrao ulogu dobro osmišljene politike plaća, što je prvi puta u zemlji da se tako nešto dogovorilo, ali i zadnji primjer, barem do trenutka pisanja ovog teksta.

S obzirom da hrvatske vlade, zbog Sporazuma, osnovicu nisu mogle smanjiti bez našeg pristanka, mogli su ukidati samo dodatke na plaću i razvrgavati granske kolektivne ugovore.⁵⁷ Posebno se u sljedećim godinama vodila mučna bitka oko božićnice, regresa, koeficijenata i drugih prava. Bitna odredba Sporazuma rekla je da će se osnovica od 6% vratiti i isplatiti zaposlenicima kada se izađe iz krize, a to je kada dva kvartala za redom imamo rast BDP-a veći od 2%.

⁵⁶ Prvi učinak bio je već 1. siječnja iduće 2010. godine, kada je 245 tisuća javnih službenika dobilo prvu povišicu zbog odredbe iz Dodatka koja se odnosila na indeksaciju plaća za stopu inflacije.

⁵⁷ Ako se čitatelj pita, kako to da je Vlada mogla razvrgavati granske ugovore, ali ne i ovaj Sporazum, odgovor leži u činjenici da su granski ugovori sklopljeni prije krize, a ovaj Sporazum za vrijeme krize. Prema konvenciji Međunarodne organizacije rada, ugovor se može otkazati samo ako su se bitno promijenile okolnosti u odnosu na vrijeme kada je bio sklopljen. Vlada u vrijeme sklapanja granskih ugovora nije mogla znati za krizu, ali je Dodatak sporazumu sklopila u vrijeme krize, kada je predobro znala za ograničenja koja kriza donosi.

Vlada izigrala svoje građane

Krajem 2015. godine Državni zavod za statistiku objavio je da je već drugi kvartal za redom došlo do većeg rasta BDP-a od 2%. To je značilo da su se stekli uvjeti za realizaciju Sporazuma, tj. povećanje osnovice jednokratno za 6% kao i druge korekcije plaća prema Sporazumu iz 2009. godine.

Na zaprepaštenje sindikata i javnosti, Vlada je odbila izvršiti svoju obavezu prema ugovoru. Tadašnji ministar financija izračunao je da se državnom proračunu više isplate tužbe radnika po Sporazumu, nego dizati osnovicu za 250 tisuća radnika u javnom i državnom sektoru. Procijenio je da neće svi radnici tužiti Vladu. I bio je u pravu. Tužilo je negdje oko 10-15 tisuća ljudi u svim sindikatima. Sudovi su presudili u korist radnika. Neki ljudi dobili su čak i do tri puta veće iznose, sa zateznim kamatama, nego da je Vlada isplatila povećanu osnovicu po Sporazumu. Međutim, još uvijek su ti iznosi kumulativno veći nego da je Vlada poštivala Sporazum. Nažalost, Vladi su u tome pomogli i neki sindikati, koji nisu obavijestili članove niti organizirali masovno prikupljanje tužbi za sve članove jer nisu vjerovali, temeljem ranijih iskustava sa sudovima, da te sporove mogu dobiti, bojeći se ogromnih troškova ako izgube.

Vlada je uštedjela, imala ispravnu financijsku procjenu i uspjela u tome. Međutim, šteta koju je napravila na planu kredibiliteta, povjerenja u odnosu sa sindikatima, sa svojim građanima, nepopravljiva je. Sindikati su 2009. godine bili odgovorni, vjerujući da rade u interesu svoje države. Zaposlenici su pristali na smanjenje plaća, njihovi sindikati dogovorili u dobroj vjeri s Vladom da ljudima to vrati kada bude bolje i čekali šest godina u dobroj vjeri. Prethodna odgovornost građana, međutim, za Vladu nije bila varijabla.

Hoće li sindikati ikada više potpisivati sporazume na dulji rok s bilo kojom hrvatskom vladom? Nama se čini da to više treba vladama nego sindikatima.

